

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΝΟΜΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΝΟΜΙΚΗΣ

Θέμα εργασίας:
« ΤΟ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΣΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ »

Όνοματεπώνυμο: ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ ΝΙΚΗ του ΔΗΜ.
ΑΜ: 1340199900767

Διδάσκων καθηγητής: κ. Α.Γ.Δημητρόπουλος
Μάθημα: Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου

Αθήνα 2004

« ΤΟ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΣΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ »

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

- 1.1. Ιστορική τοποθέτηση : ίδρυση, επιρροές, εμφάνιση στην Ελλάδα, εξέλιξη.
- 1.2. Νομική φύση του ΕΣ.
  - 1.2.1. Νομική φύση του ΕΣ ως θεσμού.
    - 1.2.1.1. Το ΕΣ ως ανώτατη δικαστική και διοικητική αρχή.
    - 1.2.1.2. Το ΕΣ ως αμιγώς δικαστική αρχή.
    - 1.2.1.3. Η θέση της ελληνικής νομολογίας.
  - 1.2.2. Νομική φύση των πράξεων του ΕΣ κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων του.
    - 1.2.2.1. Το ΕΣ ως διοικητικό δικαστήριο.
    - 1.2.2.2. Το ΕΣ ως δημοσιονομικό δικαστήριο.
    - 1.2.2.3. Η θέση της ελληνικής νομολογίας.
  - 1.2.3. Ερμηνεία της §3 του ά.98 Συντ. - οργανόγραμμα.
  - 1.2.4. Ερμηνεία της §2 του ά.98 Συντ.
- 1.3. Νομοθετική ρύθμιση (Σύνταγμα, προεδρικά διατάγματα, νόμοι).
- 1.4. Συμπέρασμα.

2. ΤΟ ΕΣ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑ ΤΗ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΗ ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΤΟΥ 2001

3. ΣΥΓΚΡΟΤΗΣΗ

- 3.1. Σύνθεση.
  - 3.1.1. Μέλη, τμήματα – κλιμάκια, ολομέλεια, διοικητ. προσωπικό.
  - 3.1.2. Ο Γενικός Επίτροπος Επικρατείας.
- 3.2. Θητεία.
- 3.3. Συμπέρασμα.

4. ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ

- 4.1. Διοικητικές.
  - 4.1.1. Διοικητικές- ελεγκτικές.
  - 4.1.2. Διοικητικές- γνωμοδοτικές.
- 4.2. Δικαστικές.
- 4.3. Ένδικα μέσα και βοηθήματα ενώπιον του ΕΣ.
  - 4.3.1. Δικαστική προστασία κατά διοικ. πράξεων και δικαστ. αποφάσεων του ΕΣ.
  - 4.3.2. Δικαστική προστασία κατά πράξεων άλλων οργάνων.
- 4.4. Άλλες αρμοδιότητες προβλεπόμενες στο Σύνταγμα.
- 4.5. Συμπέρασμα.

5. Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΜΕ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΕΣ

6. Η ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΕΣ

6.1. Δικαστ. αποφάσεις του ΕΣ ιδιαίτερης σημασίας για την ερμηνεία του Συντάγματος, άλλων νομοθετημάτων κλπ.

6.2. Συμπέρασμα.

7. ΕΠΙΛΟΓΟΣ (ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ)

8. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ

9. ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

10. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1.

1.1. Το ελληνικό Ελεγκτικό Συνέδριο, καταξιωμένος θεσμός της Πολιτείας, αριθμεί ήδη βίο 171 ετών. Αποτελεί το παλαιότερο Ανώτατο Δικαστήριο της χώρας μας. Το Ελεγκτικό Συνέδριο (εφεξής ΕΣ) ιδρύθηκε στην Ελλάδα το 1833 (ενώ ο Άρειος Πάγος και το Συμβούλιο της Επικρατείας ιδρύθηκαν μόλις το 1937 και 1929 αντίστοιχα) και λειτουργεί μέχρι σήμερα χωρίς καμία διακοπή. Ο θεσμός του ελληνικού ΕΣ έχει τις ρίζες του στο αντίστοιχο γαλλικό όργανο Cour de Comptes (Δικαστήριο των Λογαριασμών), που ιδρύθηκε απ' το Μ. Ναπολέοντα το 1807 για την αστυνόμευση της κρατικής δαπάνης⁽¹⁾.

Τα Ελεγκτικά Συνέδρια εμφανίστηκαν ιστορικά ως θεσμοί επικουρικοί της μοναρχίας για τον έλεγχο των λογαριασμών που συνέτασσαν εκείνοι στους οποίους ο μονάρχης είχε εμπιστευθεί τη διαχείριση του δημόσιου χρήματος. Μετά την επικράτηση των κοινοβουλευτικών καθεστώτων, τα Ελεγκτικά Συνέδρια άρχισαν να συνδέονται στενά με το κοινοβούλιο, να καθίστανται επικουρικά του όργανα ή και απλές υπηρεσίες του⁽²⁾. Όμοια, η ιστορική τοποθέτηση της ιδρύσεως του ελληνικού ΕΣ δεν είναι τυχαία. Σχετίζεται με την ύπαρξη επιτακτικής ανάγκης διενέργειας ελέγχου στη διαχείριση του δημοσίου χρήματος κατά τα πρώτα χρόνια που επακολούθησαν την απελευθέρωση της Ελλάδος από τον τουρκικό ζυγό⁽³⁾.

Με το διάταγμα της 27^{ης} Σεπτεμβρίου 1833 «περί συστάσεως του Ελεγκτικού Συνεδρίου», στόχος ήταν να δημιουργηθεί μια ανώτατη Αρχή ανεξάρτητη από τη διοίκηση, για τον έλεγχο των διαχειριζομένων τα δημόσια έσοδα⁽⁴⁾. Όμως με την πάροδο των χρόνων, παρά τη θεωρητική βελτίωση και εξέλιξη του θεσμού με νομοθετήματα, άλλα φαίνονται να ισχύουν στην πράξη. Σύμφωνα με ήδη διατυπωθείσες απόψεις⁽⁴⁾ το ΕΣ υπήρξε ένας θεσμός χαμηλών τόνων και αφανής, άγνωστος ακόμη και στους παροικούντες σ' αυτόν, γνωστό περισσότερο ως Συνταξιοδοτικό Δικαστήριο και σχέση έχον με «κάποιον» που όλες οι υπηρεσίες του φορτώνουν αδαπάνως κάθε νόσο και κάθε δυσλειτουργία της υπηρεσίας τους, ή αμέλεια, αδιαφορία, ή σκηνερία δική τους, «τον Πάρεδρο». Η σοβαρή έλλειψη σύγχρονων μηχανισμών και τεχνικών διαφάνειας επέφεραν στο ΕΣ με την πάροδο των ετών όλες τις αναμενόμενες δυσμενείς επιπτώσεις που επέρχονται συνήθως σ' ένα σύστημα που του λείπουν ακριβώς αυτοί οι μηχανισμοί. Παρατηρήθηκε δηλαδή σοβαρή δυσχέρεια στη λειτουργία του θεσμού και συρρίκνωση στο έργο του, τομείς του οποίου υποβαθμίστηκαν, με αποτέλεσμα με την πάροδο των ετών να περιορισθεί η δράση του θεσμού στους τομείς αυτούς σε σημείο μηδενικό. Όλες οι υποδείξεις του ΕΣ προς τους διοικούντες έπεφταν στο κενό και η καθυστέρηση του ελέγχου γινόταν όλο και μεγαλύτερη, ώστε τελικά, λόγω της τεράστιας συσσώρευσης ανέλεγκτων λογαριασμών, ήταν αδύνατος όχι απλά ο σωστός έλεγχος, αλλά -κυριολεκτικά- ο έλεγχος, αφού τελικά ο έλεγχος πολλών διαχειριστικών ετών υπέκυπτε σε παραγραφή.

1.2.

1.2.1. Στο χώρο του δημοσίου δικαίου στην Ελλάδα έχει εκδηλωθεί έντονη διχογνωμία ως προς τη νομική φύση του ΕΣ ως θεσμού. Ο λόγος της διχογνωμίας έγκειται στο ότι το ΕΣ εκτός των δικαιοδοτικών του αρμοδιοτήτων ασκεί και ορισμένες μη δικαιοδοτικού, αλλά διοικητικού(ελεγκτικού) και γνωμοδοτικού χαρακτήρα. Ειδικότερα, στο χώρο του διοικητικού

δικαίου υποστηρίζεται η άποψη ότι το ΕΣ είναι ανώτατη διοικητική και δικαστική αρχή, έχει δηλαδή διφυή(μικτό) χαρακτήρα, ενώ αντίθετα στο δημοσιονομικό δίκαιο υποστηρίζεται πως πρόκειται για μια αμιγώς δικαστική αρχή. Η ίδια γνώμη διατυπώνεται κι από τη νομολογία.

Η πρακτική σημασία της αναζήτησης της φύσης του ΕΣ ως θεσμού ανεφάνη όταν ανέκυψε το ζήτημα του αρμόδιου οργάνου για τη λήψη αποφάσεων περί της υπηρεσιακής καταστάσεως των υπαλλήλων του ΕΣ. Αν γινόταν δεκτή η άποψη ότι το ΕΣ είναι αμιγές δικαστήριο, οι υπάλληλοί του θα ήσαν υπάλληλοι γραμματείας των δικαστηρίων κατά την έννοια του άρθρου 92§§1-3 του Συντάγματος, υπαγόμενοι στη δικαιοδοσία του δικαστικού συμβουλίου και όχι του οικείου υπουργείου. Αν το ΕΣ ήταν και διοικητική αρχή τότε οι υπάλληλοί του, ως ασκούντες διοικητικές αρμοδιότητες, θα υπάγονταν στο νομικό καθεστώς των υπαλλήλων της διοικήσεως, υποκείμενοι στην αρμοδιότητα των υπηρεσιακών συμβουλίων και του εποπτεύοντος υπουργού⁽²⁾.

1.2.1.1. Όπως προαναφέρθηκε, σύμφωνα με μια άποψη της θεωρίας το ΕΣ είναι διοικητική και δικαστική αρχή. Χαρακτηριστικά αναφέρουν πως έχει διφυή χαρακτήρα, είναι δικαστικό και διοικητικό όργανο του Κράτους. Έτσι, το Συνέδριο έχει δικαστικές και διοικητικές αρμοδιότητες. Το Συνέδριο διατηρεί το δικαστικό χαρακτήρα του και κατά την άσκηση των διοικητικών του αρμοδιοτήτων. Το Συνέδριο, όπως προκύπτει και από τη διατύπωση του άρθρου 98§3 του Συντάγματος, είναι Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο⁽⁵⁾. Ομοίως ο Π. Δ. Δαγτόγλου αναφέρει ότι το ΕΣ είναι ένα ανώτατο ειδικό διοικητικό δικαστήριο, που έχει επίσης ορισμένες διοικητικές αρμοδιότητες. Αποτελεί όμως και ανώτατη διοικητική αρχή με ελεγκτικές και γνωμοδοτικές αρμοδιότητες σε δημοσιονομικά και συνταξιοδοτικά θέματα⁽⁶⁾.

1.2.1.2. Εξετάζοντας την άποψη περί της μικτής φύσεως του ΕΣ παρατηρούμε τα εξής: Η άποψη αυτή της επιστήμης του Διοικητικού Δικαίου στηρίζεται κυρίως στο λειτουργικό (ουσιαστικό) κριτήριο και κυρίως στις αρμοδιότητες του ΕΣ που απαριθμούνται στο άρθρο 98 του Συντ. Ειδικότερα, η διάταξη της §1 του άρθρου αυτού χαρακτηρίζει ως δικαστικές αρμοδιότητες μόνο τις περιπτώσεις στ' και ζ'. Οι περιπτώσεις α', β', γ' χαρακτηρίζονται ως διοικητικές και οι περιπτώσεις δ' και ε' ως γνωμοδοτικές. Ένας άλλος λόγος που κατά το παρελθόν συνηγορούσε υπέρ του μη χαρακτηρισμού του ΕΣ ως αμιγούς δικαστηρίου έπαυσε πλέον να υφίσταται υπό το κράτος του αναθεωρημένου συντάγματος του 1975/86/01⁽³⁾. Κατ' ακολουθία λοιπόν της αρχής της διακρίσεως των λειτουργιών μεταξύ νομοθετικής, εκτελεστικής και δικαστικής, που προβλέπεται στο άρθρο 26 του ισχύοντος Συντάγματος, το ΕΣ ρητώς πλέον αναγνωρίζεται από το Σύνταγμα μόνον ως δικαστήριο και για τον λόγο αυτόν οι σχετικές διατάξεις περιλαμβάνονται στο Τμήμα του Συντ. περί «δικαστικής εξουσίας». Για τον ίδιο μάλιστα λόγο η θεωρία που εχαρακτήριζε το ΕΣ ως «διοικητική αρχή» με δικαστικές αρμοδιότητες, έχει πλέον αντιστρέψει τον χαρακτηρισμό, υποστηρίζουσα ότι το ΕΣ είναι από «τυπικής» απόψεως δικαστήριο με διοικητικές αρμοδιότητες. Ο χαρακτηρισμός των α', γ', δ' και ε' του ΕΣ βάσει του λειτουργικού κριτηρίου, ως διοικητικών και όχι δικαστικών, δεν είναι ορθός σε ό,τι αφορά, εν πρώτοις, τον έλεγχο των λογαριασμών των δημοσίων υπολόγων. Διότι πρωταρχική δικαστική αποστολή του ΕΣ, στην οποία οφείλεται η δημιουργία, η ύπαρξη και λειτουργία του Δικαστηρίου

τούτου, είναι ο δικαστικός δημοσιονομικός έλεγχος επί της νομιμότητας των λογαριασμών των δημοσίων υπολόγων. Επίσης, ως προς τον δικαστικό έλεγχο των δαπανών του Κράτους, που αναφέρεται κυρίως εις τον προληπτικό έλεγχο αυτών, η αρμοδιότητα του ΕΣ, εξ απόψεως λειτουργικού κριτηρίου, δεν είναι διοικητική αλλά δικαστική. Όσον δε αφορά τις λοιπές δύο (δ' και ε') δηλαδή: η Έκθεση του Δικαστηρίου αυτού προς τη Βουλή επί του Απολογισμού και Ισολογισμού του κράτους, και η γνωμοδότησή του προς τη Βουλή επί νομοσχεδίων για απονομή συντάξεων, δεν είναι βεβαίως, εξ απόψεως λειτουργικού κριτηρίου, δικαστικές, ούτε όμως και διοικητικές, έχουν απλώς παρακολουθηματικό χαρακτήρα των δικαστικών αρμοδιοτήτων του ΕΣ επί των αντίστοιχων θεμάτων⁽¹⁾. Στο ίδιο πνεύμα και ο Ν. Μπάρμπας⁽³⁾ αναφέρει πως σύμφωνα με την ορθότερη άποψη το ΕΣ αποτελεί αμιγώς Δικαστικό Όργανο. Όμοια και η γνώμη του Κ. Ρίζου: το ΕΣ ασκεί όχι μόνο κατασταλτικό αλλά και προληπτικό έλεγχο. Αλλ' είτε με τη μια μορφή, είτε με την άλλη, ο έλεγχος αυτός είναι εξωτερικός. Δεν ανήκει ούτε στην εκτελεστική Εξουσία ή και ειδικότερα στη διοικητική Λειτουργία, αλλ' ούτε συμπεριλαμβάνεται στα όργανα τα συσταθέντα από το Κοινοβούλιο προς υποβοήθηση του έργου του. Ο συνταγματικός νομοθέτης, ρητώς πλέον, θέλησε να προσδώσει αμιγή δικαστική φύση στο ΕΣ, ώστε αυτό απερίσπαστο και μακριά από κάθε διασύνδεση με τη Διοικητική ή Εκτελεστική Εξουσία, πραγματικά ανεξάρτητο, να μπορεί να επιτελέσει τη δύσκολη αποστολή του⁽⁷⁾. Τέλος, και ο Π. Δ. Δαγτόγλου, υποστηρικτής της θεωρίας της διφυούς νομικής φύσης του ΕΣ, αναγνωρίζει την ορθότητα της αντίθετης άποψης υπό το ισχύον σύνταγμα λέγοντας πως τα δικαστικά του στοιχεία υπερτερούν τόσο εντόνως, ώστε να πρόκειται πια για γνήσιο δικαστήριο (το δεύτερο ανώτατο διοικητικό δικαστήριο της χώρας). Τα εκ παραδόσεως, και βάσει του Συντάγματος διοικητικά του καθήκοντα και το πολυάριθμο καθαρά διοικητικό προσωπικό δεν δικαιολογούν το χαρακτηρισμό του ως διοικητικού κυρίως οργάνου⁽⁸⁾.

Συμπέρασμα λοιπόν όλων των προαναφερθέντων είναι ότι τόσο σύμφωνα με το λειτουργικό, όσο και με το οργανικό κριτήριο η άποψη για τη διφυή φύση του ΕΣ δεν ευσταθεί. Στην πραγματικότητα πρόκειται για ένα αμιγώς δικαστικό όργανο.

1.2.1.3. Το Συμβούλιο της Επικρατείας με την 2909/1986 απόφαση της Ολομελείας του επέλυσε το ζήτημα της φύσεως του ΕΣ στηρίζοντας την κρίση του για την αποδοχή της δικαστικής φύσης του θεσμού στο ότι οι διατάξεις του Συντάγματος περί ΕΣ περιελήφθησαν στο κεφάλαιο για την οργάνωση και λειτουργία των δικαστηρίων. Η απόφαση αυτή, αν και θα έπρεπε, με το καταλυτικό επιχείρημα που χρησιμοποιεί, να επέλυε οριστικά το ζήτημα γενόμενη γενικώς αποδεκτή, δεν φαίνεται να έχει υιοθετηθεί ακόμη από το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο. Σε δύο όμως αποφάσεις του συντηρείται η αντίθετη άποψη. Το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο με τις υπ' αριθμ. 15/1979 και 35/1995 δέχεται ότι το Σύνταγμα προσδίδει στο ΕΣ μικτή νομική φύση. Εντούτοις η άποψη αυτή δεν είναι μόνο νομικώς εσφαλμένη, είναι και πολιτικώς επικίνδυνη κατά τον Ι. Σαρμά⁽²⁾. Ο Άρειος Πάγος, ήδη από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, χαρακτήριζε το ΕΣ «ως ανωτάτη δικαστική αρχή», παρά το γεγονός ότι οι αποφάσεις του υπέκειντο σε αρεοπαγικό αναιρετικό έλεγχο. Ήδη, χαρακτηρίζει το ΕΣ ως «ειδικόν διοικητικόν δικαστήριον», κυρίως όταν εκδικάζει συνταξιοδοτικές υποθέσεις (βλ. ΑΠ 154/1892, 840/1989). Ωστόσο, στους κόλπους του

ίδιου του Ελεγκτικού Συνεδρίου δεν υπήρξαν διαφορετικές αντιλήψεις ως προς τη νομική φύση του, καθώς ομόφωνα γίνεται αποδεκτό ότι αποτελεί Δικαστήριο και μάλιστα Δημοσιονομικό.

1.2.2. Είναι γεγονός πως οι απόψεις στο χώρο του δημοσίου δικαίου δίστανται και για ένα επιπλέον ζήτημα σε σχέση με το ΕΣ. Συγκεκριμένα, η πλευρά του Διοικητικού δικαίου υποστηρίζει την άποψη ότι το ΕΣ είναι ειδικό ή ειδικής δικαιοδοσίας διοικητικό δικαστήριο, ενώ η αντίστοιχη θέση του Δημοσιονομικού δικαίου αποφαίνεται υπέρ του δημοσιονομικού χαρακτήρα των πράξεων του ΕΣ.

1.2.2.1. Ως προς το ερώτημα λοιπόν εάν το ΕΣ είναι δικαιοδοσίας διοικητικής ή δημοσιονομικής, ο καθηγητής Επαμεινώνδας Σπηλιωτόπουλος θεωρεί ότι το ΕΣ έχει χαρακτήρα «τακτικού, με την ευρεία έννοια, διοικητικού δικαστηρίου, με ειδική δικαιοδοσία η οποία καθορίζεται απευθείας από το Σύνταγμα (άρθρο 98)». Μάλιστα, η άποψη αυτή θεωρώντας το ΕΣ ως «τακτικό» διοικ. Δικαστήριο «με ειδική δικαιοδοσία», αποφεύγει να το χαρακτηρίσει ειδικό διοικητικό, αντιμετωπίζοντάς το ως «ειδικευμένο» διοικ. δικαστήριο. Παραπλήσια άποψη έχουν υποστηρίξει και οι καθηγητές Π. Δ. Δαγτόγλου («είναι ειδικό διοικητικό δικαστήριο, γιατί δικάζει μόνο ορισμένες διοικητικές διαφορές ουσίας»)⁽⁶⁾ και Αναστάσιος Τάχος, ο οποίος το χαρακτηρίζει «ανώτατο ειδικό διοικητικό δικαστήριο»⁽⁹⁾.

Ο Ν. Μηλιώνης με τη σειρά του σχολιάζει πως ο χαρακτηρισμός του ΕΣ ως ειδικού δικαστηρίου, όπως υποστηρίζει το μεγαλύτερο μέρος των θεωρητικών του διοικητικού δικαίου, που έχουν ασχοληθεί με τη νομική φύση και την οργανωτική δομή του Σώματος, δεν είναι ορθός, διότι η έννοια του ειδικού δικαστηρίου, υπό το οργανικό κριτήριο, συνδέεται με συλλογικό δικαιοδοτικό όργανο που συγκροτείται από μετακλητά μέλη, ορισμένα από τα οποία είναι τακτικοί δικαστικοί λειτουργοί. Το ΕΣ συγκροτείται αποκλειστικά από δικαστικούς λειτουργούς, αποτελώντας τακτικό και όχι ειδικό δικαστήριο. Δεν συνιστά, στη συνέχεια, διοικητικό δικαστήριο, αφού, σύμφωνα με τη νομολογία, το ΕΣ αποτελεί «αυτοτελή δικαιοδοτικό κλάδο», διαφορετικό από εκείνο των διοικητικών δικαστηρίων. Τέλος, ο χαρακτηρισμός του ΕΣ ως δικαστηρίου «ειδικής δικαιοδοσίας», παρά το γεγονός ότι κατατάσσει το Σώμα στα διοικητικά δικαστήρια, εντούτοις, θα πρέπει αυτό να εκληφθεί ως δικαστήριο, του οποίου οι δικαιοδοσίες και αρμοδιότητες εντάσσονται, κατά κανόνα, στο δημόσιο δίκαιο και αφορούν στην ειδική κατηγορία των διαφορών με δημοσιονομικό χαρακτήρα, που θα μπορούσαν να του προσδώσουν το χαρακτήρα του δημοσιονομικού δικαστηρίου.⁽⁹⁾

1.2.2.2. Η δεύτερη θεωρητική άποψη περί της δημοσιονομικής φύσεως των πράξεων του ΕΣ συναντάται στο χώρο του ελληνικού Δημοσιονομικού Δικαίου. Ο πρόεδρος Μιχαήλ Στασινόπουλος δέχεται ότι «το ΕΣ είναι ανώτατον διοικητικόν δικαστήριον άμα δε και διοικητική αρχή, με αρμοδιότητας αποκλειστικά αναφερομένας εις σχέσεις ρυθμιζόμενας από το δημοσιονομικόν δίκαιον. Θα ηδύνατο να ονομάζεται 'Ανώτατον Δημοσιονομικόν Δικαστήριον'». Ο καθηγητής Δημήτριος Κόρσος παλαιότερα είχε χρησιμοποιήσει για τον χαρακτηρισμό του ΕΣ σωρευτικά τους όρους «διοικητικό» και «δημοσιονομικό» δικαστήριο, ενώ κατά την άποψη του αντιπροέδρου Γεωργίου Κοκολάκη πρόκειται για «Ανώτατη Δικαστική Αρχή με ιδιογενή φύση». Περισσότερο κατηγορηματικός, για τη φύση του ΕΣ ως δημοσιονομικού δικαστηρίου, είναι ο

καθηγητής Θεόδωρος Παναγόπουλος⁽⁹⁾. Την ίδια άποψη ενστερνίζεται και ο πρόεδρος του ΕΣ Κωνσταντίνος Ρίζος, ορίζοντας αυτό ως «τακτικό με την ευρεία έννοια διοικητικό-δημοσιολογιστικό ανώτατο δικαστήριο» και χαρακτηρίζοντας επανειλημμένα τις εκδιδόμενες από το ΕΣ πράξεις ως «Πράξεις Δικαστικές, που εκδίδονται μετά από ειδική διαδικασία, πρέπει να είναι πλήρως και ειδικώς αιτιολογημένες, επιδέχονται ανάκληση από τον ίδιο τον δικαστικό σχηματισμό που τις εξέδωσε».⁽¹⁾

Αναλυτικότερη υπήρξε η ανάπτυξη της σε ίδιο μήκος κύματος με τους τελευταίους γνώμη του καθηγητή Λ. Θεοχαρόπουλου, ο οποίος τεκμηριώνει την ορθότητά της τόσο με βάση το οργανικό (τυπικό), όσο και με το λειτουργικό (ουσιαστικό) κριτήριο: εκείνο, το οποίο διακρίνει, από οργανικής απόψεως, το ΕΣ σε σχέση με τη διοικητική δικαιοδοσία είναι η συγκρότηση αυτού από ιδιαίτερο σώμα επαγγελματιών δικαστών, εξειδικευμένων στο αντικείμενο της δικαιοδοσίας του ΕΣ. Επιπλέον, υφίσταται και Γενικός Επίτροπος της Επικρατείας για την εκπροσώπηση του δημοσίου συμφέροντος. Όσον αφορά στην προσωπική ανεξαρτησία των δικαστών του ΕΣ έναντι των δύο άλλων εξουσιών, της Νομοθετικής και της Εκτελεστικής, αυτή διασφαλίζεται με την πρόβλεψη από το Σύνταγμα των δύο προς τούτο αναγκαίων θεσμών : του θεσμού της ισοβιότητας και του Ανωτάτου Δικαστικού Συμβουλίου, το οποίο συντίθεται από δικαστές της ανωτάτης βαθμίδος του ΕΣ. Συνεπώς, ο χαρακτηρισμός του ΕΣ από την θεωρία του Διοικ. Δικαίου δεν είναι ορθός από οργανικής απόψεως. Διότι η έννοια του ειδικού δικαστηρίου συνδέεται, υπό το οργανικό κριτήριο, με δικαστική σύνθεση από μετακλητά μέλη, ορισμένα των οποίων δεν είναι συνήθως δικαστικοί λειτουργοί των τακτικών μας δικαστηρίων. Επίσης, από ουσιαστικής απόψεως, η δικαιοδοσία το ΕΣ δεν είναι διοικητική, αλλά καθαρώς δημοσιονομική. Η συνταγματική καθιέρωση του δικαστικού θεσμού του ΕΣ έχει καταστήσει αυτό φρουρό της δημοσιονομικής νομιμότητας υπό την αυστηρά της έννοια. Η δημοσιονομική νομιμότητα, δηλαδή η νομιμότητα σε σχέση με το Δίκαιο Κρατικού Προϋπολογισμού, δεν συνδέεται αναγκαστικώς ούτε με τη διοικητική νομιμότητα, ούτε με τη νομιμότητα στα πλαίσια του Ιδιωτικού Δικαίου. Διότι τις δύο τελευταίες νομιμότητες δεν ενδιαφέρει, ευθέως, η προστασία του Δημόσιου Χρήματος. Ειδικότερα, ο προληπτικός δικαστικός έλεγχος επί της νομιμότητας των δημοσίων δαπανών ενδιαφέρεται για την τήρηση της δημοσιονομικής νομιμότητας στο στάδιο των διοικητικών ενεργειών. Επίσης, η αποκατάσταση της δημοσιονομικής νομιμότητας είναι εκείνη που ενδιαφέρει τον έλεγχο του ΕΣ επί των λογαριασμών των δημοσίων υπολόγων. Συμπέρασμα όλων των προειρημένων είναι, ότι το Ελληνικό ΕΣ αποτελεί χωριστή δικαιοδοτική τάξη σε σχέση προς εκείνη της διοικητικής δικαιοδοσίας. Η δικαστηριακή του φύση είναι καθαρώς δημοσιονομική.⁽¹⁾

Διαφορετική με τις δύο προαναφερθείσες απόψεις ως προς τη νομική φύση των πράξεων του ΕΣ παρουσιάζεται αυτή του Ι. Σαρμά. Συγκεκριμένα, δίνει μια άλλη, τρίτη οπτική στην όλη διχογνωμία, η οποία αξίζει ν' αναφερθεί. Υποστηρίζει λοιπόν ο Ι. Σαρμάς πως η αμφισβήτηση περί τη φύση των πράξεων του ΕΣ ανακύπτει κυρίως σε όσους δεν μπορούν να συλλάβουν άλλη κατηγορία πράξεων, πλην των νομοθετικών, των δικαιοδοτικών και των διοικητικών. Οι πράξεις του ΕΣ που εκδίδονται κατά την άσκηση από αυτό των ελεγκτικών και

γνωμοδοτικών του αρμοδιοτήτων δεν είναι ούτε δικαιοδοτικές, ούτε διοικητικές, ούτε βεβαίως νομοθετικές, αλλά είναι, εντελώς απλά, ελεγκτικές. Όσο και αν αποτελεί, το ΕΣ φρουρό του δημόσιου χρήματος, η ένταξή του στο πλαίσιο της δικαστικής λειτουργίας, η ανάδειξή του σε ανώτατο δικαστήριο, η δικαιοδοτική μορφή της άσκησης των βασικών του αρμοδιοτήτων, του προσδίδουν τη φυσιογνωμία οργάνου, του οποίου κύριο μέλημα αποτελεί ο σεβασμός της αξίας του ανθρώπου και η προστασία των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων. Γι' αυτό το ελληνικό ΕΣ δεν είναι ένας απλός ελεγκτικός θεσμός. Είναι ένα ελεγκτικό δικαστήριο που λειτουργεί για να απονέμει την ελεγκτική δικαιοσύνη.⁽²⁾

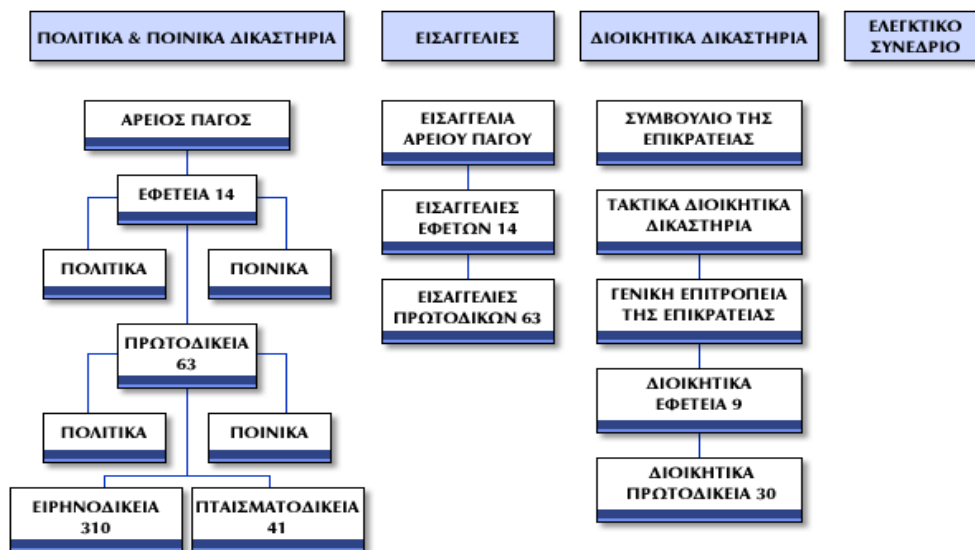
1.2.2.3. Παρά την άποψη Σαρμά περί μικρού πρακτικού ενδιαφέροντος της όλης συζήτησης, ουσιώδης λειτουργική διαφορά μεταξύ δημοσιονομικής και διοικητικής δικαιοδοσίας υπάρχει και αποτελεί το γεγονός ότι κατά την ενώπιον του ΕΣ δίκη διάδικος δεν είναι η διοίκηση, αλλά οι δημόσιοι υπόλογοι προσωπικά, αφού οι ίδιοι υποχρεώνονται να καταβάλλουν το τυχόν ταμειακό έλλειμμα.

Ακόμη και μέσα στους κόλπους του ίδιου του ΕΣ επικρατούν διαφορετικές αντιλήψεις ως προς τη φύση των πράξεών του. Πράγματι το ΕΣ σε σποραδικές αποφάσεις του, αυτοχαρακτηρίζεται ως «ειδικόν διοικητικόν δικαστήριον», ενώ σε άλλες περιπτώσεις έχει κρίνει ότι η δικαιοδοσία του «επί των διαφορών εκ του ελέγχου των λογαριασμών είναι ειδική και ως εκ τούτου υπερισχύει της γενικής δικαιοδοσίας του μεν Συμβουλίου της Επικρατείας επί των εκτελεστών πράξεων, των δε τακτικών δικαστηρίων επί των διαφορών του Κ.Ε.Δ.Ε.».

Ήδη η νομολογία του Σώματος αναγνώρισε ότι το «ΕΣ είναι δικαστήριο με ίδια δικαιοδοσία (άρθρο 98 του Συντ.)» και οι υπαγόμενες στη δικαιοδοσία αυτού υποθέσεις συνιστούν, σύμφωνα με το τυπικό κριτήριο που υιοθετεί το Σύνταγμα, «ίδια κατηγορία διαφορών, με δημοσιονομικό χαρακτήρα», και για τον λόγο αυτό ανάγει τη δικαιοδοτική αρμοδιότητα αυτού σε «αυτοτελή δικαιοδοτικό κλάδο» και το ΕΣ σε «ανώτατο δημοσιονομικό δικαστήριο». Οι ανωτέρω θέσεις της νομολογίας πρέπει να εξετάζονται υπό το πρίσμα της διάταξης του άρθρου 98§1 του Συντ. του 2001, κατά το οποίο: «Στο Συμβούλιο της Επικρατείας και τα τακτικά διοικητικά δικαστήρια υπάγονται οι διοικητικές διαφορές, όπως νόμος ορίζει, με την επιφύλαξη των αρμοδιοτήτων του ΕΣ».⁽⁹⁾

1.2.3.

ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΜΜΑ ΤΩΝ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Το ανωτέρω σχεδιάγραμμα βρίσκεται στο διαδικτυακό τόπο του Υπουργείου Δικαιοσύνης⁽¹⁾ με σκοπό την παρουσίαση της διάταξης και ιεραρχίας των ελληνικών δικαστηρίων. Αν και δεν είναι απολύτως εύστοχο, αφού απουσιάζει το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο, ωστόσο η θέση του ΕΣ στην ελληνική δικαιοσύνη καθίσταται σαφής: είναι ανώτατο και διαθέτει αυτοτέλεια έναντι των λοιπών δικαστηρίων. Την ίδια θέση εκφράζει και ο Ι. Δ. Σαρμάς αναφέροντας πως κατά πρώτο λόγο είναι δικαστήριο και δη ανώτατο, που αποτελεί ένα τρίτο, ιδιαίτερο δικαιοδοτικό κλάδο στην εθνική έννομη τάξη⁽²⁾. Σε όμοιο πνεύμα ο Α. Γ. Ράικος⁽⁵⁾: τα ειδικά δικαστήρια (το Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο, το ΣΤΕ, το ΕΣ, το Υπουργοδικείο, το Δικαστήριο Αγωγών Κακοδικίας, τα δικαστήρια ανηλίκων και τα διαρκή στρατοδικεία, ναυτοδικεία και αεροδικεία) καθορίζονται περιοριστικά από το Σύνταγμα. Ο κοινός νομοθέτης δεν μπορεί να ιδρύσει άλλα τέτοια. Η αντίθετη άποψη, κατά την οποία η νομοθετική λειτουργία μπορούσε να συνιστά ελεύθερα ειδικά δικαστήρια, δεν μπορεί να υποστηριχθεί υπό το ισχύον Σύνταγμα. Τη θέση αυτή του ΕΣ σχολιάζει και ο Ν. Μπάρμπας⁽³⁾ λέγοντας πως η πλήρης οργανική αυτοτέλειά του έναντι της Διοικήσεως απορρέει από την αναιρετική αρμοδιότητα που του έχει απονείμει η 98§3 Σ, κατά την οποία οι αποφάσεις του οργάνου δεν θα υπόκεινται στον έλεγχο του ΣΤΕ («Οι αποφάσεις του ΕΣ για υποθέσεις της §1 δεν υπόκεινται στον έλεγχο του ΣΤΕ.»). Δηλαδή, τον αναιρετικό έλεγχο των τμημάτων του ασκεί το ίδιο το ΕΣ. Την ίδια θέση επαναλαμβάνει και ο Π. Δ. Δαγτόγλου⁽⁶⁾: «είναι ανώτατο, γιατί οι αποφάσεις του δεν υπόκεινται στον έλεγχο άλλου δικαστηρίου και μάλιστα του ΣΤΕ».

Ο συντακτικός νομοθέτης του 1975 ανήγαγε ρητά την κρίση του ΕΣ σε αμετάκλητη σε ό,τι αφορά τις αρμοδιότητες που τίθενται σ' αυτό, στο 98§1 του Σ, θεωρώντας το πλέον καθ' ολοκληρίαν ως ανώτατο δικαστήριο. Η διάταξη της 98§3 δεν υπήρξε αυτονόητη για το συντακτικό νομοθέτη και έχει υποστηριχθεί και μια άλλη άποψη κατά την οποία εφόσον το ΕΣ ελέγχει λογαριασμούς και υποθέσεις σχετικές με την ευθύνη πολιτικών ή στρατιωτικών

υπαλλήλων, δίκαιο είναι στις περιπτώσεις αυτές, που το ΕΣ επιτελεί δικαστική αποστολή, οι αποφάσεις του να ελέγχονται από το ΣτΕ. Αναγνωρίζεται βέβαια πως το θέμα είναι προ του τοίχου, δεν μπορούν αποφάσεις Ανώτατου Δικαστηρίου να ελέγχονται από άλλο Ανώτατο Δικαστήριο⁽⁹⁾. Η αναιρετική αρμοδιότητα του ΕΣ είναι εκείνη που προσδίδει σ' αυτό την πλήρη οργανική του αυτοτέλεια και ανεξαρτησία έναντι της διοικητικής δικαιοδοσίας, καθώς και τον χαρακτηρισμό του ως Ανωτάτου Ακυρωτικού Δικαστηρίου μεταξύ των δύο άλλων ανωτάτων ακυρωτικών δικαστηρίων της χώρας μας, του ΣτΕ και του Αρείου Πάγου⁽¹⁾.

Με τα ανωτέρω δεν φαίνεται να συμφωνεί ο Ευάγγ. Καλλίσης⁽¹⁶⁾, αντιπρόεδρος του ΕΣ, ο οποίος υποστηρίζει πως το ίδιο το Σύνταγμα με άλλες διατάξεις του υποβαθμίζει και καθιστά ελλειπή την ισοδυναμία του ΕΣ με το ΣτΕ και τον ΑΠ. Συγκεκριμένα: **α)** στο ά. 100§2 εδ.β' στο ΑΕΔ αφενός μεν προεδρεύει ο αρχαιότερος από τους προέδρους του ΣτΕ και ΑΠ και όχι ο πρόεδρος του ΕΣ, αφετέρου στη σύνθεση του δικαστηρίου δεν μετέχουν και ισάριθμοι σύμβουλοι του ΕΣ. **β)** στο κατά το ά. 99 ειδικό δικαστήριο εκδικάσεως αγωγών κακοδικίας προεδρεύει ο πρόεδρος του ΣτΕ και ο πρόεδρος του ΑΠ, παντελώς των προέδρων του ΕΣ. **γ)** στο κατά το ά. 88§2 ειδικό δικαστήριο εκδικάσεως μισθολογικών και συνταξιοδοτικών διαφορών προεδρεύει ο πρόεδρος του ΣτΕ και ο πρόεδρος του ΑΠ και μόνο σε περίπτωση ελλείψεως, κωλύματος, απουσίας ή εξαιρέσεως τούτων αναπληρούνται από τον αρχαιότερο αντιπρόεδρο και αυτός από τον πρόεδρο του ΕΣ. **δ)** στο κατά το ά. 91§2 Ανώτατο Πειθαρχικό Συμβούλιο δεν προεδρεύει ο πρόεδρος του ΕΣ, μολοντί προεδρεύει ο πρόεδρος του ΣτΕ και ο πρόεδρος του ΑΠ. **ε)** οι αποφάσεις του ΕΣ για υποθέσεις σχετικές με τον έλεγχο των δαπανών του κράτους, των ΟΤΑ και άλλων ΝΠΔΔ δεν αποτελούν δεδουλευμένο για τα λοιπά δικαστήρια, με αποτέλεσμα να υποβαθμίζεται σημαντικά ο δικαιοδοτικός ρόλος και ο ασκούμενος έλεγχος να καθίσταται απλώς διοικητικός.

1.2.4. Ρόλο στη διαμόρφωση ιδιαίτερης θέσης του ΕΣ στην έννομη τάξη έπαιξε και η §2 του άρθρου 98 Σ, καθώς και μεν το Ελεγκτικό λειτουργεί ως δικαστήριο, αλλά οι πράξεις του δεν έχουν τα χαρακτηριστικά των λοιπών δικαστικών οργάνων της χώρας. Η παράγραφος ορίζει: «Οι αρμοδιότητες του ΕΣ ρυθμίζονται και ασκούνται, όπως νόμος ορίζει. Στις περιπτώσεις των στοιχείων α' έως δ' της προηγούμενης παραγράφου δεν εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 93 παράγραφοι 2 και 3.». Έτσι, στις περιπτώσεις ελέγχου των δημοσίων δαπανών, συμβάσεων μεγάλης αξίας με αντισυμβαλλόμενο το Δημόσιο, λογαριασμών των δημοσίων υπολόγων και γνωμοδότησης για νομοσχέδια σχετικά με συντάξεις ή αναγνώριση υπηρεσίας για απονομή συντάξεων δεν τυγχάνουν εφαρμογής οι εξής διατάξεις: οι σχετικές με την οργάνωση και την δικαιοδοσία των δικαστηρίων, που προβλέπουν την αρχή της δημοσιότητας των συνεδριάσεων των δικαστηρίων, την αρχή της ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολόγησης των δικαστικών αποφάσεων και την αρχή της υποχρεωτικής δημοσίευσης της γνώμης της μειοψηφίας κατά τη λήψη των δικαστικών αποφάσεων. Επομένως οι προαναφερθείσες αρμοδιότητες δεν έχουν δικαστικό χαρακτήρα, αλλά αποτελούν αρμοδιότητες που έχουν διοικητικό ή νομοπαρασκευαστικό χαρακτήρα.⁽³⁾

1.3. Η οργάνωση και η λειτουργία του ΕΣ ρυθμίζονται κυρίως στο άρθρο 98 του ισχύοντος

Συντάγματος του 2001, στο Π.Δ. 774/1980 «περί κωδικοποίησης εις ενιαιον κείμενον των περι Ελεγκτικού Συνεδρίου ισχυουσων διατάξεων υπό τόν τίτλον «Οργανισμός Ελεγκτικού Συνεδρίου» (ΟΕΣ)» και στο Π.Δ. 1225/1981 «περί εκτελέσεως των περι Ελεγκτικού Συνεδρίου διατάξεων», που προβλέπει τον τρόπο ασκήσεως των αρμοδιοτήτων και τη δικονομία του Σώματος. Επίσης τη νομοθετική ρύθμιση του Σώματος περιέχουν και πλήθος άλλων διατάξεων.

Είναι αξιοσημείωτο πως όλες οι αρμοδιότητές του μέχρι τη χρονολογία που ίσχυσε το Σύνταγμα του 1975, δεν είχαν συνταγματική κατοχύρωση (με μόνη εξαίρεση τα Συντ. κείμενα του '68 και '73). Μάλιστα τα κείμενα αυτά περιόριζαν τη δυνατότητα διεύρυνσης των αρμοδιοτήτων του Σώματος μόνο σε διοικητικά καθήκοντα, ώστε η υπαγωγή διαφορών στο ΕΣ να είναι δυνατή μόνο με νόμο. Έτσι παρά το γεγονός της μέχρι το έτος 1975 ελλείψεως συνταγματικής κατοχυρώσεως, οι αρμοδιότητες του ΕΣ, μέσα στη διαδρομή της ιστορίας, όχι μόνο δεν συρρικνώθηκαν, αλλά διευρύνθηκαν με πολλά νομοθετήματα. Άλλωστε η ανάθεση με νόμο νέων αρμοδιοτήτων στο Σώμα δεν συνεπάγεται και τη Συνταγματική κατοχύρωση αυτών· εντάσσει, όμως, αυτές στην αποκλειστική κρίση του ΕΣ, αφού η περιαγωγή τους στην αρμοδιότητα του ΕΣ γίνεται με ταυτόχρονη εφαρμογή του Οργανισμού του Σώματος.⁽⁹⁾

Καίριας σημασίας για τη ρύθμιση των αρμοδιοτήτων του ΕΣ στάθηκε και η συνταγματική αναθεώρηση του 2001, αφού αυτές διευρύνθηκαν αισθητά, αλλά και θεσμοθετήθηκε ρητά ο προληπτικός και κατασταλτικός έλεγχος από το Σώμα (βλ. ανάπτυξη στο οικείο κεφ.).

Οι εξελίξεις των τελευταίων ετών, όπως και εκείνες που έχουν δρομολογηθεί στα αμέσως προεχρή έτη στον Ευρωπαϊκό χώρο, οι μεταβολές στη δομή και λειτουργία των κρατών, των κοινωνιών και των δημοσιονομικών δραστηριοτήτων με τη διείδυση της Ε.Ο.Κ. στις οικονομίες των κρατών- μελών και την εισροή τεραστίων οικονομικών πόρων, επιβάλλουν την έγκαιρη αναδιοργάνωση και αναπροσαρμογή των ελεγκτικών μεθόδων και διαδικασιών. Έτσι ήδη υπό το καθεστώς της προσχωρήσεως της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, όπως προκύπτει από τις διατάξεις του άρθρου 280 (πρώην 209^Α) Συνθ.Ε.Κ., το ΕΣ της χώρας μας οφείλει να συνεργάζεται με το Ευρωπαϊκό ΕΣ στα πλαίσια των προσπαθειών που οφείλουν να καταβάλουν από κοινού η Κοινότητα και τα Κράτη μέλη για την καταπολέμηση της απάτης σε βάρος των οικονομικών συμφερόντων της Κοινότητας (αναλυτικότερη αναφορά της σχέσης του ελληνικού με το ευρωπαϊκό ΕΣ στο οικείο κεφάλαιο).⁽³⁾

Τέλος θα πρέπει να σημειωθεί πως παράλληλα με την κατά διαστήματα πρόβλεψη του νομοθέτη, ενεργό ρόλο στη νομοθετική για το ΕΣ παραγωγή διαδραματίζει και αυτό το ίδιο, όχι βέβαια άμεσα, αλλά έμμεσα. Δηλαδή, στις τελευταίες σελίδες της προς τη Βουλή ετήσιας εκθέσεως του ΕΣ για τα αποτελέσματα των εργασιών του περιέχονται οι αναγκαίες μεταρρυθμίσεις και βελτιώσεις της κείμενης νομοθεσίας καθώς και η μικρής εκτάσεως, προτεινόμενη αναπροσαρμογή των αρμοδιοτήτων του. Η ενεργός συμμετοχή του Ελληνικού ΕΣ σε διεθνείς οργανισμούς και διεθνείς δραστηριότητες του δίνει τη δυνατότητα να γνωρίζει τις σύγχρονες εξελίξεις στις ελεγκτικές μεθόδους.⁽⁷⁾

1.4. Συμπερασματικά με βάση τα ανωτέρω θα μπορούσε να ειπωθεί πως το ΕΣ είναι το

μακροβιότερο από τα τρία Ανώτατα Δικαστήρια της χώρας με καίρια δράση στον χώρο της Δημοσιολογιστικής Δικαιοσύνης, τον οποίο αδιάκοπα εδώ και 171 χρόνια υπηρετεί. Πρόκειται για ένα όργανο, για τη νομική φύση του οποίου οι απόψεις σε θεωρία και νομολογία δίστανται. Αφ' ενός μεν υποστηρίζεται η μικτή (διοικητική και δικαστική συνάμα) φύση του, αφετέρου η αμιγώς δικαστική και μάλιστα δημοσιονομική λειτουργία του. Ορθότερη θεωρείται η δεύτερη, ωστόσο σε ένα σημείο συμφωνούν όλες οι πλευρές : στο ότι η μακρά διαδρομή του θεσμού αυτού μέσα στο χρόνο αποτελεί πολύτιμη εμπειρία για τη συνέχεια και, πως ο θεωρητικός προβληματισμός μόνο θετική επίδραση στο θεσμό αυτό μπορεί να έχει.

2.

Το Σύνταγμα του νέου αιώνα επιφύλαξε στο ΕΣ τη θεσμική του εμπέδωση με την επιβεβαίωση της θεσμικής του αποστολής, περιλαμβανόμενο εκ νέου στο Ε' Τμήμα υπό τον τίτλο «Δικαστική Εξουσία» στο άρθρο 98 αυτού, που ανήκει στο κεφάλαιο υπό τον τίτλο «Οργάνωση και δικαιοδοσία των δικαστηρίων», καθώς και την επέκταση των αρμοδιοτήτων του.

Από νομοτεχνική άποψη, το Σύνταγμα του 2001 προβαίνει σε σαφή τριμερή ταξινόμηση των αρμοδιοτήτων του ΕΣ, διακρίνοντας αυτές σε ελεγκτικές (περιπτώσεις α', β' και γ'), γνωμοδοτικές (περιπτώσεις δ' και ε') και δικαιοδοτικές (περιπτώσεις στ' και ζ'), επιτυγχάνοντας με τον τρόπο αυτό μια σαφή και λογική κατάστρωση του θεσμικού του οπλοστασίου.

Στα θετικά σημεία του κειμένου του άρθρου 98 του Συντ. του 2001 συγκαταλέγεται η ορθότερη τριμερής νομοτεχνική κατάταξη των αρμοδιοτήτων του Δικαστηρίου σε ελεγκτικές (περιπτώσεις α', β' και γ'), γνωμοδοτικές (περιπτώσεις δ' και ε') και δικαιοδοτικές (περιπτώσεις στ' και ζ'). Αν και η τριμερής ταξινόμηση των αρμοδιοτήτων είναι αδιαφανής στο συνταγματικό κείμενο, εντούτοις τούτο συνάγεται τόσο από τη γραμματική ερμηνεία του συνταγματικού κειμένου «έλεγχος» (περ. α', β' και γ'), «γνωμοδότηση» και «σύνταξη και υποβολή έκθεσης» (περ. δ' και ε', αντίστοιχα), «εκδίκαση διαφορών» και «εκδίκαση υποθέσεων» (περ. στ' και ζ', αντίστοιχα), όσο και από την ιστορική ερμηνεία του εν λόγω συνταγματικού κειμένου.

Τα νομικά πρόσωπα εν γένει, δηλαδή τα νομικά πρόσωπα δημοσίου και ιδιωτικού δικαίου, περιελήφθησαν στο ελεγκτικό, αλλά και στο δικαιοδοτικό πλαίσιο του ΕΣ, αφού τόσο στον προληπτικό έλεγχο του εδαφίου α' της παραγράφου 1 του άρθρου 98 του Συντ. υπάγονται εκτός του κράτους και των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και «άλλα νομικά πρόσωπα», «που υπάγονται με ειδική διάταξη νόμου στο καθεστώς αυτό», στον δε κατασταλτικό έλεγχο της περίπτ. γ' της ανωτέρω διάταξης περιλαμβάνονται οι λογαριασμοί και «των άλλων νομικών προσώπων».

Σημαντικός νεωτερισμός του Συντ. του 2001 είναι η ανάθεση με διάταξη νόμου στο ΕΣ του προληπτικού ελέγχου νομιμότητας των συμβάσεων μεγάλης οικονομικής αξίας, στις οποίες αντισυμβαλλόμενος είναι το δημόσιο ή άλλο νομικό πρόσωπο που εξομοιώνεται με το δημόσιο από την άποψη αυτή. Η διάταξη αυτή είναι αναγνωριστική και ανάγει σε συνταγματικό επίπεδο μια νομοθετική τακτική που ήδη ισχύει⁽⁹⁾. Άρα, ο έλεγχος μπορεί να επεκταθεί όχι μόνο σε όλο

τον ευρύτερο δημόσιο τομέα, αλλά και πέραν αυτού, εκεί όπου πρέπει να διασφαλιστούν αυστηρότεροι όροι διαφάνειας (πχ. Νομικά πρόσωπα ιδρυματικού χαρακτήρα).⁽¹⁰⁾

Τέλος, ο συντακτικός νομοθέτης διόρθωσε μια αβλεψία του παλαιότερου Συντάγματος σε ό,τι αφορά την ευθύνη και των υπαλλήλων των άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου για κάθε ζημία που από δόλο ή αμέλεια προκλήθηκε σ' αυτά.⁽⁹⁾

Η αναθεωρημένη μορφή του ά. 98 αποτελεί κατά τον Ε. Βενιζέλο⁽¹¹⁾ εκδήλωση της αρχής της διαφάνειας στη λειτουργία του κράτους και στις σχέσεις κράτους και οικονομίας. Η αναθεώρηση του 2001 εξέφρασε μια σαφή και συστηματική συνταγματική πολιτική, που μεταξύ των άλλων υπαγόρευε και την αρχή της διαφάνειας.

3.

3.1.

3.1.1. Η δίκη ενώπιον του ΕΣ διεξάγεται στα ακόλουθα τρία όργανα άσκησης της δικαστικής δικαιοδοσίας του: 1) Το Κλιμάκιο (ήδη τα κλιμάκια είναι 7), το οποίο συγκροτείται (άρθρο 13 ν. 2298/95 και άρθρο 8 ν.2741/99) από τον Πρόεδρο, Παρέδρους και Εισηγητές. 2) Το Τμήμα (ήδη τα τμήματα είναι 6), το οποίο συγκροτείται από έναν Αντιπρόεδρο ως Πρόεδρο, δύο Συμβούλους, δύο Παρέδρους, τον Γεν. Επίτροπο Επικρατείας στο ΕΣ και τον Γραμματέα. Οι πάρεδροι έχουν συμβουλευτική γνώμη και 3) την Ολομέλεια, η οποία συγκροτείται από τον Πρόεδρο, τους Αντιπροέδρους, τους Συμβούλους του ΕΣ, τον Γεν. Επίτροπο Επικρατείας και τον Γραμματέα.

Με την απόφαση ΦΓ8/15686/2002 της Ολομελείας του το ΕΣ καθόρισε τον αριθμό των τμημάτων (με τη σύσταση 6^{ου} τμήματος) και προσδιόρισε επακριβώς τις αρμοδιότητες καθενός. Το ίδιο και με την 16805/1999 για τη σύσταση των κλιμακίων.

Οι υπηρεσίες παρέδρων και επιτρόπων συγκροτούν το διοικητικό προσωπικό του ΕΣ, το οποίο είναι πολυάριθμο και διεκπεραιώνει τα καθήκοντα της γραμματείας και ασκεί τις διοικητικές αρμοδιότητες του Σώματος. Ο πρόεδρος, οι αντιπρόεδροι, οι σύμβουλοι, οι πάρεδροι και οι εισηγητές του Συνεδρίου έχουν καθήκοντα αντίστοιχα με εκείνα του προέδρου, των αντιπροέδρων, των συμβούλων, παρέδρων και εισηγητών του ΣΤΕ, αλλά έχουν επίσης και διοικητικά καθήκοντα.⁽⁶⁾

Μάλιστα, κατά την ομιλία του ο Υπουργός Δικαιοσύνης Ιούλιο του 2003 στα εγκαίνια του νέου Μεγάρου του ΕΣ παρατήρησε σχετικά : «Τιμούμε τη δικαιοσύνη και στηρίζουμε την αποστολή της. Η μέριμνά μας εκδηλώνεται και με την ενίσχυση της στελέχωσής της. Με πρόσφατο νόμο (ν.3160/2003) αυξήσαμε τις οργανικές θέσεις των δικαστών» (συγκεκριμένα κατά 2 για το Ελεγκτικό Συνέδριο).⁽¹¹⁾

3.1.2. Παρ' όλη τη συνεχή ιστορική παρουσία του θεσμού του Γενικού Επιτρόπου της Επικρατείας στο ΕΣ, η συγκυρία των πραγμάτων δεν επέτρεψε να γίνει γνωστό το έργο που επιτελεί αθόρυβα μέσα στο χρόνο από το παλαιότερο παρελθόν μέχρι σήμερα. Η διακριτική όμως και αθόρυβη παρουσία του επέτρεψε στο θεσμό να ενισχυθεί παρά το ότι αυτός παραμένει ελάχιστα γνωστός.

Ο Γενικός Επίτροπος είναι για το ΕΣ θεσμός αντίστοιχος προς το θεσμό του εισαγγελέα για τα ποινικά δικαστήρια και μετά την ισχύ του Συντάγματος του 1975 είναι αναμφισβήτητα ανώτατος δικαστικός λειτουργός απολαμβάνων λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας. Προκειμένου να επιτελέσει το κεφαλαιώδους σημασίας έργο του, ο Γενικός Επίτροπος επικουρείται από δικαστικούς λειτουργούς και από υπαλλήλους του ΕΣ⁽¹⁾. Συνεχίζοντας ο Ι. Καρατζάς την ομιλία του για το Γενικό Επίτροπο σχολιάζει μάλιστα πως τα τελευταία χρόνια λόγω του μεγάλου φόρτου εργασίας εγκυμονεί σοβαρός κίνδυνος κατάρρευσης του θεσμού και αποτελεί επιτακτική ανάγκη η λήψη νέων μέτρων.

3.2. Οι προαγωγές, τοποθετήσεις, μεταθέσεις, αποσπάσεις και μετατάξεις των δικαστικών λειτουργών πραγματοποιούνται με απόφαση του ανώτατου δικαστικού συμβουλίου. Στο ανώτατο δικαστικό συμβούλιο του ΕΣ μετέχει και ο Γενικός Επίτροπος Επικρατείας και δύο δικαστικοί λειτουργοί τη συγκρότηση, κατά περίπτωση, του ανώτατου δικαστικού συμβουλίου ορίζει ο Κώδικας Οργανισμού Δικαστηρίων και Καταστάσεως Δικαστικών Λειτουργών.

Όσον αφορά, τέλος, τα χρονικά όρια θητείας των μελών του ΕΣ καινοτόμα στάθηκε η συνταγματική αναθεώρηση του 2001, καθώς με τη νέα διάταξη του άρθρου 90§5 η θητεία στα αξιώματα του προέδρου και των γενικών επιτρόπων του ΕΣ δεν μπορεί να υπερβαίνει την τετραετία, σε περίπτωση που ο δικαστικός λειτουργός που κατέχει τη θέση δεν καταλαμβάνεται από το όριο ηλικίας.⁽¹²⁾

3.3. Αντί συμπεράσματος στην ολοκλήρωση του κεφαλαίου της συγκρότησης του ΕΣ σκόπιμο είναι να παρατεθούν κάποιες σκέψεις του C. Mayenobe⁽¹⁾ για τη θέση του δικαστή (και κατ' επέκταση του ΕΣ, το οποίο αυτός αντιπροσωπεύει στο ευρύ κοινό) σε μια δημοκρατική κοινωνία: «Ο Δικαστής των λογαριασμών οφείλει να είναι άμεμπτος. Διότι, τόσο η σοβαρότητα των διαδικασιών, όσο και η ακρίβεια των ελέγχων αποτελούν προϋπόθεση για την καλύτερη αποδοχή των διαπιστώσεών του και τον σεβασμό αυτών από όλους αυτούς που ελέγχει. Αυτή η επαγρύπνηση πρέπει να είναι διαρκής, τόσο έναντι των ελεγχόμενων υπηρεσιών και επιχειρήσεων, όσο και έναντι των ατόμων».

4. Τις αρμοδιότητες του ΕΣ ορίζει ενδεικτικά ο συντακτικός νομοθέτης («...ανήκουν ιδίως: ...»). Διακρίνονται σε δικαστικές και διοικητικές. Όλες είναι αρμοδιότητες δημοσιονομικού περιεχομένου. Περαιτέρω, τις διοικητικές αποτελούν οι ελεγκτικές και οι γνωμοδοτικές.

4.1. Κατά το άρθρο 98§2εδάφ. β' του Συντ. στις περιπτώσεις α' έως δ' δεν εφαρμόζονται οι διατάξεις του άρθρου 93§§2 και 3 Σ, οι σχετικές με την οργάνωση και την δικαιοδοσία των δικαστηρίων, που προβλέπουν την αρχή της δημοσιότητας των συνεδριάσεων των δικαστηρίων, την αρχή της ειδικής και εμπειριστατωμένης αιτιολόγησης των δικαστικών αποφάσεων και την αρχή της υποχρεωτικής δημοσίευσης της γνώμης της μειοψηφίας κατά την λήψη των δικαστικών αποφάσεων. Επομένως, οι αρμοδιότητες που προβλέπονται στις περιπτώσεις α' έως και ε' του ά. 98§1 δεν έχουν δικαστικό χαρακτήρα αλλά αποτελούν αρμοδιότητες που έχουν διοικητικό ή νομοπαρασκευαστικό χαρακτήρα.⁽³⁾

4.1.1. Η ελεγκτική αρμοδιότητα του Σώματος θεσπίζεται στην §1 του ά. 98 Σ. Ειδικότερα,

διακρίνεται : στον έλεγχο δαπανών του Κράτους, των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης (στο εξής ΟΤΑ) ή άλλων νομικών προσώπων, που υπάγονται με ειδική διάταξη νόμου στο καθεστώς αυτό(§1 περ. α'),

στον έλεγχο συμβάσεων μεγάλης οικονομικής αξίας με αντισυμβαλλόμενο το Δημόσιο ή άλλο νομικό πρόσωπο που εξομοιώνεται με το Δημόσιο(§1 περ. β') και

στον έλεγχο λογαριασμών των δημοσίων υπολόγων και των ΟΤΑ ή άλλων νομικών προσώπων(§1 περ. γ').

Έλεγχος των δημοσίων δαπανών : Πρόκειται για προληπτικό έλεγχο της νομιμότητας εκτελεστής διοικ. πράξης, με την οποία αναλήφθηκε μια δημοσιονομική υποχρέωση (διορισμοί, προσλήψεις προσωπικού, συμβάσεις έργων, προμηθειών, επιδοτήσεις κλπ.). Κατά το δημοσιολογιστικό στάδιο από της εκδόσεως του χρηματικού εντάλματος πληρωμής της δαπάνης μέχρι της εξοφλήσεως αυτού, ενεργείται δικαστικός έλεγχος της δαπάνης από το ΕΣ, ο οποίος καθιερώθηκε με τον ν. ΑΥΟΖ'/1887 και κατοχυρώθηκε στο ισχύον Σύνταγμα. Είναι έλεγχος της νομιμότητας και όχι σκοπιμότητας της δημοσίας δαπάνης. Εάν ο αρμόδιος για τον έλεγχο της νομιμότητας της δημοσίας δαπάνης Πάρεδρος ή Επίτροπος του ΕΣ κρίνει, ότι η δαπάνη είναι νόμιμη, θεωρεί το χρηματικό ένταλμα, το οποίο ο εκκαθαριστής της δαπάνης αποστέλλει, εν συνεχεία, στο Δημόσιο Ταμείο για την εξόφλησή του. Αλλιώς επιστρέφει το ένταλμα, με τα δικαιολογητικά του, αθεώρητο, με συνοπτική μεν αλλά αιτιολογημένη πράξη του, προς τον εκκαθαριστή της δαπάνης και εκδότη του εντάλματος⁽¹⁾. Ο προληπτικός έλεγχος των δημοσίων δαπανών αποτελεί αρμοδιότητα του ΕΣ, η οποία συνιστά κάθετο έλεγχο της δημοσιονομικής διοίκησης, αφού αφορά σε μεμονωμένες δημόσιες δαπάνες, ειδικά καθορισμένες. Δεν καλύπτει το σύνολο των δαπανών που εκταμιεύονται από το δημόσιο ταμείο ή τα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου, αλλά αφορά σε ειδικές από τη φύση τους δαπάνες ,όπως πχ. δαπάνες για τα έξοδα μεταγωγής κρατουμένων για χρέη προς το δημόσιο, έξοδα εισπράξεως πλειστηριάσματος κλπ. Ο προληπτικός έλεγχος οφείλει να είναι ταχύς, έτσι ώστε να μην καθίσταται αναποτελεσματική και ατελέσφορη η δημοσιονομική δράση της δημοσίας διοίκησης.^{(2),(3)} Ωστόσο, εκτός από τον έλεγχο της νομιμότητας , με ευρεία έννοια, της δημοσιονομικής δραστηριότητας της Διοικήσεως (κατά τον οποίο η Διοίκηση ενεργεί με δέσμια αρμοδιότητα), το ΕΣ στα πλαίσια του προληπτικού ελέγχου της δημοσίας δαπάνης διενεργεί και έλεγχο για την τήρηση των διατάξεων του νόμου (κατά την ανάληψη της υποχρέωσης, εκκαθάριση, εντολή πληρωμής κλπ., όπου η Διοίκηση ενεργεί με διακριτική ευχέρεια). Έτσι, ενώ ο προληπτικός έλεγχος της νομιμότητας και κανονικότητας της δημοσίας δαπάνης ολοκληρώνεται με τη θεώρηση ή μη του σχετικού χρηματικού εντάλματος, όπως προαναφέρθηκε, στον έλεγχο του ουσιαστικού μέρους το μεν χρηματικό ένταλμα θεωρείται, οι δε αμφιβολίες του Παρέδρου ή Επιτρόπου αναφέρονται με αναλυτική έκθεση στο αρμόδιο τμήμα του ΕΣ, το οποίο αφού προβεί στην αξιολόγηση των περιεχομένων στην έκθεση, με πρακτικό του ανακοινώνει το θέμα που δημιουργείται στον Υπουργό Οικονομικών και τον αρμόδιο υπουργό.⁽⁷⁾

Έλεγχος των συμβάσεων δημοσίου : Πρόκειται για τη συνταγματική κατοχύρωση της ήδη προβλεπόμενης στον κοινό νόμο (βλ. ν.2741/99) αρμοδιότητας του Σώματος να ελέγχει συμβάσεις για μελέτες, έργα, εργασίες, προμήθειες, μισθώσεις του Κράτους, εφόσον υπερβαίνουν κάποιο όριο.

Στο χώρο αυτό ο ανταγωνισμός που αναπτύσσεται μεταξύ των υποψήφιων αναδόχων αποτελεί εγγύηση ότι και η Διοίκηση θα είναι προσεκτικότερη στην τήρηση της νομιμότητας και οι τυχόν παρανομίες θα ανορθωθούν τελικώς δια της προσφυγής υποψήφιων αναδόχων ενώπιον του αρμόδιου δικαστηρίου. Όμως κι εδώ υφίστανται σκοτεινές ζώνες, αρκετές, αν δεν υπήρχε το ΕΣ να παρέμβει, να οδηγήσουν το όλο νομοθετικό καθεστώς της διαφάνειας σε αποτυχία. Οι απευθείας αναθέσεις, οι αναθέσεις στον ανάδοχο συμπληρωματικών εργασιών μη συναφών προς το προκηρυχθέν αντικείμενο και, προκειμένου περί δημόσιων έργων, οι υπερβάσεις, με συμπληρωματικές εργασίες του αρχικού αντικειμένου της σύμβασης. Η πρώτη περίπτωση είναι προφανής. Η Διοίκηση, επικαλούμενη δήθεν μοναδικότητα του αναδόχου, επείγουσα ανάγκη οφειλόμενη σε απρόβλεπτο γεγονός, λόγους απορρήτου κλπ. προβαίνει σε απευθείας ανάθεση μιας μελέτης, μιας εργασίας, ενός έργου, μιας προμήθειας. Οι ανταγωνιστές, αν ποτέ το μάθουν, θα το μάθουν αργά και το πιο πιθανό είναι να αδρανήσουν σκεπτόμενοι το κόστος από την αποτυχία μιας δικαστικής ενέργειας. Στις συμπληρωματικές εργασίες τα πράγματα είναι πιο πολύπλοκα και μάλλον δεν επιτρέπουν δικονομικά παρέμβαση τρίτου. Όταν η Διοίκηση κατά την υπογραφή της σύμβασης αναθέτει, δια τροποποίησεως αυτής, μια μη συναφή, συμπληρωματική δήθεν, υπηρεσία στον ανάδοχο, είναι προφανές ότι καταστρατηγεί τις ρυθμίσεις περί δημοσίου διαγωνισμού πριν από κάθε ανάθεση. Το ίδιο, προκειμένου περί δημόσιων έργων, όταν οι συμπληρωματικές εργασίες υπερβαίνουν το εύλογο όριο που τίθεται από την οικεία εθνική και κοινοτική νομοθεσία. Όμως, σε όλες αυτές τις περιπτώσεις, πάλι η δράση του ΕΣ ως ελεγκτικού οργάνου δρώντος στο πλαίσιο της δικαστικής λειτουργίας είναι καίρια. Διότι και εδώ η οικονομική διαρρύθμιση των σχέσεων δεν είναι τέτοια που να διευκολύνει την πρόκληση ιδιωτικών ή διοικητικών διαφορών ικανών να ευαισθητοποιήσουν τα διοικητικά όργανα στην τήρηση της νομιμότητας.

Οι επιχορηγήσεις, ενισχύσεις, επιδοτήσεις κλπ. είναι η κατηγορία εκείνη δαπανών που μπορεί να προκαλέσει, ευκολότερα από οποιαδήποτε άλλη, καταχρήσεις. Η νομοθεσία σπανίως προβλέπει δημόσια προκήρυξη και, έπειτα, διαδικασία επιλογής με αντικειμενικά κριτήρια. Πιο συχνά, οι ως άνω δαπάνες διενεργούνται με πλήρη διακριτική ευχέρεια του αρμόδιου διοικητικού οργάνου. Χωρίς δημοσιότητα. Είναι προφανές ότι, αν δεν υπήρχε το ΕΣ, όχι απλώς για να ελέγξει, αλλά και να θέσει δια της νομολογίας του τις αναγκαίες δικαιοσύνη αρχές προς προστασία της διαφάνειας και, περαιτέρω, της ισότητας μεταξύ των ενδιαφερομένων, το χειρότερο είδος αυθαιρεσίας απειλούσε να επικρατήσει.⁽²⁾

Πρόσφατα με το ν.3060/2002 «Ρύθμιση θεμάτων αρμοδιότητας του Υπουργείου Δικαιοσύνης» τροποποιήθηκε εκ νέου η §1 του ά. 8 του ν.2741/98, ενώ προστέθηκε με το άρθρο 3 του ίδιου νόμου ειδική πρόβλεψη για τον έλεγχο των συμπληρωματικών συμβάσεων ή την εκτέλεση συμπληρωματικών εργασιών. Η ρύθμιση αυτή συνιστά την αποκορύφωση στην εξέλιξη

της θέσπισης του προληπτικού ελέγχου της τήρησης της διαφάνειας στις δημόσιες συμβάσεις από το ΕΣ. Έτσι το ΕΣ κατά τον έλεγχο νομιμότητας των δημοσίων συμβάσεων δεν έχει δικαιοδοτικό χαρακτήρα, δεν λειτουργεί ως δικαστήριο, ούτε επιλύει διαφορές, υποκαθιστώντας το ρόλο των αρμοδίων δικαστηρίων. Είναι σαφές ότι δεν εκδίδει δικαστικές αποφάσεις. Η φύση της αρμοδιότητάς του είναι ιδιόρρυθμη καθώς δεν συνιστά ούτε πράξη διοικητικής αρχής. Περιορίζεται στον έλεγχο νομιμότητας των πράξεων που αφορούν την προδικασία της σύναψης των δημοσίων συμβάσεων που υπάγονται στην αρμοδιότητά του κατά νόμο.

Ακολουθούν κάποιες ενδείξεις για την ποσότητα του έργου του ΕΣ κατά τα τελευταία έτη, η οποία είναι κατατοπιστική και της σημασίας του έργου του: ⁽¹⁶⁾

ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ				
(Από 08.11.1999 έως τέλος του 2002)				
	ΕΡΓΩΝ	ΠΡΟΜΗΘΕΙΩΝ	ΠΑΡΟΧΗΣ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ	ΣΥΝΟΛΟ ΣΥΜΒΑΣΕΩΝ
ΕΙΣΑΧΘΕΙΣΕΣ	821	473	276	1570
ΔΕΚΤΕΣ	471	258	155	884
ΑΝΑΒΛΗΤΙΚΕΣ	120	60	30	210
ΑΠΟΡΡΙΠΤΙΚΕΣ	105	87	32	224
ΑΝΑΚΛΗΤΙΚΕΣ	42	19	27	88
ΜΗ ΑΝΑΚΛΗΤΙΚΕΣ	39	23	12	74

Έλεγχος των δημοσίων λογαριασμών : Ο έλεγχος των λογαριασμών των δημοσίων υπολόγων αποτελεί την παραδοσιακή δικαστική αρμοδιότητα του ελληνικού ΕΣ. Νοείται πάντοτε ως κατασταλτικός, διενεργείται δηλαδή μετά τη λήξη της διαχείρισης από τους δημόσιους υπολόγους και εξειδικεύεται στον έλεγχο της νομιμότητας και κανονικότητας της διαχείρισης αυτής⁽⁹⁾. Πιο συγκεκριμένα, ερευνά τη νομιμότητα και κανονικότητα των πράξεων που δεν έχουν ελεγχθεί προληπτικά. Δηλαδή, των δαπανών του Δημοσίου που καταβάλλονται για μισθούς, συντάξεις, βοηθήματα ή άλλες δαπάνες που παρουσιάζουν περιοδικότητα. Στον κατασταλτικό έλεγχο όμως του ΕΣ υπόκεινται και οι λογαριασμοί των δημοσίων υπολόγων, οι απολογισμοί των ΟΤΑ και των άλλων ΝΠΔΔ, εφ' όσον οι κατ' ιδίαν πράξεις έχουν ελεγχθεί προληπτικά. Ο έλεγχος των λογαριασμών των δημοσίων υπολόγων περιορίζεται στους τομείς νομιμότητας και κανονικότητας της δαπάνης. Δεν επεκτείνεται και στον τομέα σκοπιμότητας της δαπάνης. Δηλαδή, ο έλεγχος αυτός αναφέρεται στο αριθμητικό και στο καθαρώς διαχειριστικό μέρος της δαπάνης⁽³⁾. Στην περίπτωση που ανευρεθεί έλλειμμα στην ελεγχόμενη διαχείριση, το ΕΣ έχει την αρμοδιότητα επιβολής κυρώσεων, οι οποίες συνίστανται στην έκδοση καταλογιστής πράξης εις βάρος εκείνων των δημοσίων υπολόγων που υπέβαλαν τους ελλειμματικούς λογαριασμούς. Συγχρόνως, το ΕΣ κρίνει και την προσωπική συμπεριφορά των δημοσίων υπολόγων. Στη συνέχεια, η εκδίκαση των λογαριασμών γίνεται από το αρμόδιο κλιμάκιο του ΕΣ ⁽⁹⁾. Από το

σημείο δε αυτό αρχίζει το δικαστικό στάδιο επίλυσης της διαφοράς.

Ολοκληρώνοντας τις ελεγκτικές αρμοδιότητες του ΕΣ χρήσιμο είναι ν' αναφερθεί πως ο προληπτικός έλεγχος δαπανών ασκείται από τους Επιτρόπους του ΕΣ. Επί διαφωνιών αποφαινεται το αρμόδιο Τμήμα του Δικαστηρίου. Μείζονος σημασίας ζητήματα επιλύει η Ολομέλεια. Ο προληπτικός έλεγχος συμβάσεων ασκείται από τα Κλιμάκια του ΕΣ (5^ο, 6^ο και 7^ο). Ο κατασταλτικός τέλος έλεγχος των λογαριασμών ασκείται από Επιτρόπους, η απαλλαγή ή ο καταλογισμός των υπολόγων αποφασίζονται από το Κλιμάκιο (2^ο και 4^ο) με εξαιρέσεις.⁽²⁾

Τέλος θα μπορούσε να γίνει αναφορά στο περιεχόμενο του δημοσιονομικού ελέγχου του ΕΣ επί των δημοσίων δαπανών, σύμφωνα με τις σύγχρονες κατευθύνσεις της νομολογίας⁽¹³⁾ (βλ. και παρακάτω, κεφ. Νομολογίας του ΕΣ). Εντούτοις σ' αυτό το σημείο πιο χρήσιμο είναι να παρατεθεί η θέση-τομή του ΕΣ ως προς τον προσδιορισμό της έκτασης του ελέγχου αυτού : «ο έλεγχος του ΕΣ δεν μπορεί να είναι ελάχιστων του διοικητικού (τυπικού -νομιμότητας και κανονικότητας- και ουσιαστικού, όχι όμως και σκοπιμότητας) και σε κάθε περίπτωση τόσο περιορισμένος που να εξασφαλίζει το ελάχιστο της χρηστής διαχείρισης του Δημοσίου Πλούτου, διότι αλλιώς δεν θα είχε λόγο υπάρξεως».⁽⁹⁾

4.1.2. Οι γνωμοδοτικές αρμοδιότητες του ΕΣ, που αποκαλούνται άλλως και ως λοιπές διοικητικές αρμοδιότητες, αποτελούνται από αφενός μεν εκείνες που αναφέρει ρητά ο συντακτικός νομοθέτης και αφετέρου από όσες έχουν κατοχυρωθεί δυνάμει νομοθετικής ρυθμίσεως. Είναι οι εξής : 1) οι γνωμοδοτήσεις του Δικαστηρίου επί των νομοσχεδίων που αφορούν συντάξεις ή αναγνώριση υπηρεσίας για παροχή σύνταξης (ά. 98§1 εδ.δ' Σ), 2) η σύνταξη και υποβολή έκθεσης του ΕΣ επί του απολογισμού και ισολογισμού του Κράτους (ά. 98§1 εδ.ε' Σ), 3) η ετήσια έκθεση, στην οποία καταγράφεται το προϊόν εργασίας του ΕΣ κατά το λήξαν έτος και διατυπώνονται προτάσεις για μεταρρυθμίσεις, 4) οι γνωμοδοτήσεις επί των ερωτημάτων Υπουργών και τέλος, 5) οι αποφάνσεις, ευχές ή κρίσεις που διατυπώνονται από την Ολομέλεια του Σώματος κατόπιν ερωτήματος από τον Πρόεδρο ή τον Γεν. Επίτροπο Επικρατείας στο ΕΣ.

Οι αρμοδιότητες αυτές είναι βέβαιο πως δεν μετέχουν της δικαιοδοτικής φύσεως. Εμφανίζουν όμως έντονη λειτουργική συνάφεια προς την ελεγκτική αρμοδιότητα του Δικαστηρίου. Εμφανίζονται ως απόρροια της ελεγκτικής αρμοδιότητας του ΕΣ κι έχει παρακολουθηματικό χαρακτήρα έναντι του ελέγχου. Η ετήσια έκθεση, ναι μεν καταλήγει στη διατύπωση προτάσεων πλην στηρίζεται στην παράθεση του ελεγκτικού έργου του Συνεδρίου. Η έκθεση επί του απολογισμού και του ισολογισμού του Κράτους ναι μεν συνιστά γνωμοδότηση του Συνεδρίου με αποδέκτη την ψηφίζουσα τον οικείο τυπικό νόμο Βουλή, πλην διενεργείται με βάση τον έλεγχο του κρατικού ισολογισμού και απολογισμού που συνέταξε ο Υπουργός των Οικονομικών. Η γνωμοδότηση των συνταξιοδοτικών νομοσχεδίων συνιστά ασφαλώς, ως άλλωστε κι από το Σύνταγμα ρητά ονομάζεται, γνωμοδότηση, πλην στηρίζεται στον νομοτεχνικό κατά βάση έλεγχο του σχεδίου που ετοίμασε ο Υπουργός Οικονομικών. Οι ως άνω λοιπόν αρμοδιότητες δεν είναι αμιγώς γνωμοδοτικές, είναι μικτές καθώς στηρίζονται κατά μέγα μέρος σε έλεγχο, κατά την άποψη Ι. Σαρμά. Αποτελούν καίριες εκδηλώσεις του θεσμού, συντελούν τα

μέγιστα στην καταξίωσή του έναντι της κοινής γνώμης.⁽⁴⁾

Παρά το συμβουλευτικό της χαρακτήρα, η επιρροή της γνωμοδοτήσεως είναι πολλές φορές εξαιρετικώς σημαντική. Και τούτο διότι οι γνωμοδοτήσεις αυτές, όταν μεν προκαλούνται οικειοθελώς από τον αρμόδιο υπουργό προς επίλυση μείζονος ερμηνευτικού ζητήματος εμφανισθέντος στις υπηρεσίες που διοικεί, χρησιμοποιούνται στη συνέχεια ως καθοδηγητικό κείμενο για τη Διοίκηση με οιονεί δεσμευτικό χαρακτήρα, όταν δε προκαλούνται από τον πρόεδρο του Σώματος ή το γενικό επίτροπο Επικρατείας, επί μείζονος σημασίας ζητημάτων, περιβάλλονται με τέτοιο κύρος ώστε ο μη σεβασμός τους από τη διοίκηση προκαλεί θεσμική κρίση.⁽²⁾

Πιο συγκεκριμένα, η νομική σημασία των γνωμοδοτήσεων ποικίλλει, αναλογικά του είδους αυτών : Οι γνωμοδοτήσεις επί συνταξιοδοτικών νομοσχεδίων είναι υποχρεωτικές για το Δικαστήριο. Δεν δικαιούται, δηλαδή το ΕΣ, προβάλλοντας ότι η σχετική κρίση του θα αποτελέσει πρόκριμα στη δικαιοδοτική του λειτουργία, να αρνηθεί τη γνωμοδότηση. Εξάλλου, η γνωμοδότηση αυτή δεν είναι απλώς υποχρεωτική για τον Νομοθέτη, είναι επιπλέον και αναγκαία για το μέρος του συνταξιοδοτικού νομοθετήματος, το οποίο άλλως πάσχει με απόλυτη ακυρότητα. Τέλος, η κρίση του γνωμοδοτήσαντος ΕΣ δεν δεσμεύει νομικώς το ΕΣ όταν δικαιοδοτεί⁽⁴⁾. Μάλιστα το ΕΣ με την Ολ. 385/1984 έκανε δεκτό ότι οι γνωμοδοτήσεις του δεν έχουν δεσμευτικό χαρακτήρα όταν στη συνέχεια το ίδιο αυτό όργανο αποφαινεται επί του ίδιου ζητήματος κατά την άσκηση της δικαιοδοτικής του αρμοδιότητας. Είναι άξιο προσοχής ότι, όταν το Δημοσιονομικό αυτό Δικαστήριο εκφράζει τις απόψεις του ως γνωμοδοτικό όργανο, λαμβάνει ικανές προφυλάξεις ώστε να μην εκφράζεται με τη μορφή δικαστικής απόφασης.⁽³⁾ Είναι επομένως δυνατό μια διάταξη που δεν θεωρήθηκε αντισυνταγματική από τη γνωμοδοτήσασα Ολομέλεια, να θεωρηθεί ως τέτοια από τη δικαιοδοτούσα.⁽⁴⁾

Εκείνο, όμως, που απασχόλησε περισσότερο την επιστήμη υπήρξε το ζήτημα του αν η γνωμοδότηση του ΕΣ αποτελεί *internum corporis* των εργασιών της Βουλής και, συνεπώς, αν η ύπαρξή της ή όχι συνιστά στοιχείο που υπόκειται σε δικαστική κρίση. Σύσσωμη η θεωρία υπερθεμάτιζε υπέρ της άποψης ότι η γνωμοδότηση του ΕΣ αποτελεί εξωτερικό τυπικό στοιχείο του νόμου και, συνεπώς, στοιχείο υποκείμενο σε δικαστική κρίση. Το ΣτΕ αρνήθηκε να ελέγξει την τήρηση της συνταγματικής διάταξης, κατά την οποία κάθε συνταξιοδοτικό νομοσχέδιο πρέπει να συνοδεύεται από σχετική γνωμοδότηση του ΕΣ. Ως αιτιολογία ήταν το γεγονός ότι ο τύπος της προηγούμενης γνωμοδότησης του ΕΣ ανάγεται στη διαδικασία ψήφισης του νόμου από τη Βουλή, δυνάμει της αρχής του ανελέγκτου των εσωτερικών τυπικών στοιχείων του νόμου από τα δικαστήρια. Την ίδια νομολογιακή θέση έλαβε και ο ΑΠ. Το ΕΣ κρίνει ότι ο τύπος της προηγούμενης γνωμοδότησής του, για κάθε νομοσχέδιο που αναφέρεται στην απονομή σύνταξης ή τις προϋποθέσεις αυτής, δεν αποτελεί εσωτερικό τυπικό στοιχείο του νόμου, ώστε να αποκλείεται ο έλεγχος της τήρησής του. Θεωρεί ότι η γνωμοδότησή του συγκαταλέγεται μεταξύ των εξωτερικών τυπικών στοιχείων που απαιτούνται για την έγκυρη κατάρτιση του νόμου.⁽⁹⁾

4.2. Οι δικαστικές (δικαιοδοτικές) αρμοδιότητες του ΕΣ είναι αυτές των περιπτώσεων στ'

και ζ' του ά.98 Σ. Επίσης εξειδικεύονται και από το π.δ. 774/1980. Η δικαστική δικαιοδοσία του Σώματος συνίσταται στην εκδίκαση διαφορών σχετικά με πράξεις απονομής συντάξεων ή με τον έλεγχο των λογαριασμών των δημοσίων υπολόγων, με πράξεις καταλογισμού ευθύνης των αρμοδίων οργάνων του Κράτους, των ΟΤΑ και των ΝΠΔΔ κατά την άσκηση των καθηκόντων τους, καθώς και σχετικά με την αστική ευθύνη των δημοσίων, πολιτικών ή στρατιωτικών υπαλλήλων και υπαλλήλων ΟΤΑ για ζημία που επέφεραν στο Κράτος, στον ΟΤΑ ή στο ΝΠΔΔ από δόλο ή βαρεία αμέλεια, ύστερα από σχετική αίτηση του Γενικού Επιτρόπου αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν εντολής του αρμόδιου υπουργού.

Θα πρέπει να σημειωθεί μια σημαντική άποψη του Ν. Μπάρμπα⁽³⁾, σύμφωνα με την οποία οι διαφορές οι σχετικές με την ευθύνη των υπαλλήλων αυτών έχουν χαρακτήρα ιδιωτικής και όχι διοικητικής διαφοράς, δεδομένου ότι η ενέργεια που έχει διαταράξει την έννομη τάξη δεν προέρχεται από δημόσιο νομικό πρόσωπο αλλά αντίθετα προέρχεται από τα πρόσωπα των παραπάνω υπαλλήλων και στρέφεται κατά του δημοσίου νομικού προσώπου. Η ανάθεση δε της αρμοδιότητας εκδίκασης των διαφορών αυτών στο ΕΣ έγινε βάσει της συνδυασμένης εφαρμογής των διατάξεων του ά. 98§1 και 94§3 του Σ, που παρέχουν τη δυνατότητα στον κοινό νομοθέτη κατ' εξαίρεση να αναθέτει την εκδίκαση ορισμένων κατηγοριών ιδιωτικών διαφορών στα διοικητικά δικαστήρια αντί στα πολιτικά.

Οι δικαιοδοτικές αρμοδιότητες του ΕΣ ασκούνται από τα πέντε τμήματα αυτού, που λειτουργούν ως δικαστήρια ουσίας. Το Ι^ο Τμήμα είναι αρμόδιο για υποθέσεις ελέγχου λογαριασμών και αστικής ευθύνης υπαλλήλων του Δημοσίου. Το ΙΙ^ο Τμήμα για τις πολιτικές και στρατιωτικές συντάξεις. Το ΙΙΙ^ο για τις πολεμικές συντάξεις. Το ΙV^ο για τις υποθέσεις ελέγχου λογαριασμών και αστικής ευθύνης υπαλλήλων νομικών προσώπων. Το V^ο για τις αυτές υποθέσεις αν αφορούν στρατιωτικούς.⁽²⁾

Ο κανονισμός των πληρωτέων από το Δημόσιο Ταμείο συντάξεων, βοηθημάτων και επιδομάτων γίνεται με πράξη της αρμόδιας Διεύθυνσης του Υπουργείου Οικονομικών, για την προσβολή της οποίας το ΕΣ παρέχει ένδικη προστασία ενώπιόν του. Παράλληλα ένδικη προστασία στο Ελεγκτικό προβλέπεται και στην περίπτωση διαπίστωσης από το τελευταίο ελλείμματος στη διαχείριση του δημόσιου χρήματος από τους υπολόγους (Δημόσιος υπόλογος ορίζεται ο οποιοσδήποτε διαχειριζόμενος χρήματα, αξίες και υλικά που ανήκουν στο Κράτος ή άλλο ΝΠΔΔ⁽⁸⁾). Το έλλειμμα μπορεί να προκαλείται όχι μόνο από παράνομη πράξη ή παράλειψή τους, αλλά και από κάθε παράνομη πληρωμή. Τα αρμόδια όργανα Εάν τα αρμόδια όργανα του ΕΣ εξακριβώσουν έλλειμμα διαχείρισεως, χρημάτων, υλικών, εφοδίων κ.ά. ή παράνομη πληρωμή χρημάτων ή γενικά ατασθαλίες ή άπιστη διαχείριση, προβαίνουν στην έκδοση προσκλήσεως, προς τους αναφερθέντες, κατά περίπτωση, υπευθύνους, για την αναπλήρωση του ελλείμματος. Αν παρέλθει άπρακτη η ταχθείσα προθεσμία, προβαίνουν στην έκδοση αιτιολογημένης πράξεως καταλογισμού του ποσού του ελλείμματος, εις βάρος των υπευθύνων. Κατά των καταλογιστικών αυτών πράξεων παρέχεται στους υπολόγους ένδικη προστασία. Οι δημόσιοι, στρατιωτικοί, πολιτικοί και υπάλληλοι των ΟΤΑ, τέλος, ευθύνονται έναντι του Δημοσίου, όπως προαναφέρθηκε, για κάθε θετική ζημία που προξένησαν σ' αυτό κατά την

άσκηση των καθηκόντων τους από δόλο ή βαρεία αμέλεια, καθώς και για τις αποζημιώσεις που το Κράτος κατέβαλε σε τρίτους για παράνομες και ζημιογόνες πράξεις ή παραλείψεις τους. Η εκδίκαση των υποθέσεων αυτών άγεται ενώπιον του ΕΣ για τον καταλογισμό των υπευθύνων με το ποσό που κατέβαλε το Δημόσιο, ο ΟΤΑ ή το ΝΠΔΔ.⁽¹⁾

4.3.

4.3.1. Το ΕΣ είναι το μοναδικό δικαστικό όργανο στην ελληνική έννομη τάξη που εκδικάζει τα ένδικα μέσα, τα οποία ασκούνται κατά αποφάσεων που το ίδιο αυτό εκδίδει. Τούτο, αναπόφευκτα, θα μπορούσε να δημιουργήσει προβλήματα σε ό,τι αφορά τη νόμιμη σύνθεση των τμημάτων και της ολομέλειας του Σώματος, αφού μέλη αυτού, τα οποία συμμετείχαν στη σύνθεση του κατώτερου σχηματισμού που εξέδωσε την προσβαλλόμενη πράξη ή απόφαση, είναι δυνατόν να συμμετέχουν και στον ανώτερο σχηματισμό. Το ζήτημα ρυθμίζεται με την αυτοδίκαιη εξαίρεση από τη σύνθεση ενός σχηματισμού του προέδρου του κατώτερου σχηματισμού και του εισηγητή-δικαστή που είχαν λάβει μέρος.

Α) Ενώπιον των Κλιμακίων του ΕΣ :

Αναθεώρηση : αφού περατωθεί η διαδικασία ελέγχου των λογαριασμών του δημοσίου υπολόγου, αυτός καλείται να απαντήσει. Οι πράξεις του αρμόδιου κλιμακίου, με τις οποίες θεωρεί τους λογαριασμούς ή καταλογίζει το έλλειμμα στον υπόλογο, υπόκεινται σε αναθεώρηση, την οποία ασκεί ο γενικός επίτροπος επικρατείας, ή ο υπόλογος, ή ο εγγυητής του, ή τέλος το ΕΣ καθ' εαυτό. Η αίτηση αναθεώρησης ασκείται εντός ενιαύσιας προθεσμίας, που αρχίζει από την κοινοποίηση της πράξης στον υπόλογο. Οι λόγοι, τέλος, αναθεώρησης είναι ορισμένοι.

Β) Ενώπιον των Τμημάτων του ΕΣ :

Έφεση : κατά των πράξεων του κλιμακίου του ΕΣ που καταλογίζει τον δημόσιο υπόλογο ασκείται έφεση ενώπιον του οικείου τμήματος. Η προθεσμία είναι ενιαύσια και αρχίζει από την κοινοποίηση της πράξης στον υπόλογο.

Αίτηση του γεν.επ.επικρατείας επί αστικής ευθύνης δημ. υπαλλήλων : μετά την άσκηση αίτησης του γενικού επιτρόπου επικρατείας του ΕΣ ενώπιον του αρμόδιου τμήματός του σχετικά με αστική ευθύνη του δημοσίου υπαλλήλου έναντι του Κράτους, αρχίζει η δίκη. Ο επίτροπος ενεργεί είτε κατόπιν «εντολής» του αρμόδιου υπουργού, είτε εξ' ίδιας πρωτοβουλίας όταν η ευθύνη προκύπτει από τα στοιχεία που υποβάλλονται από τους δημοσίους υπολόγους ενώπιον του Ελεγκτικού.

Τριτανακοπή : αν κάποιος διάδικος δεν συμμετείχε στη δίκη ενώπιον του ΕΣ ή δεν προσκλήθηκε να μετάσχει σε αυτήν και η εκδοθείσα απόφαση επέφερε βλάβη σε αυτόν ή έθεσε σε κίνδυνο τα έννομα συμφέροντά του, μπορεί να ασκήσει τριτανακοπή κατά της εκδοθείσας απόφασης του οικείου τμήματος.

Γ) Ενώπιον της Ολομέλειας του ΕΣ :

Η ολομέλεια του ΕΣ εκδικάζει τις αιτήσεις αναίρεσης που ασκούνται κατά των οριστικών αποφάσεων των τμημάτων του Σώματος. Οι λόγοι αναίρεσης είναι τρεις, περιοριστικά αναφερόμενοι στο νόμο. Η αίτηση αναίρεσης ασκείται από κάθε πρόσωπο που έχει έννομο συμφέρον ή από το γεν.επίτροπο ή τον αρμόδιο υπουργό ή ΝΠΔΔ. Η προθεσμία για την άσκηση

της αίτησης αναίρεσης είναι ενιαύσια και αρχίζει για μεν τον νομιμοποιούμενο ενεργητικά ιδιώτη από τη στιγμή που θα του κοινοποιηθεί η απόφαση, ενώ για τη διοίκηση από τη στιγμή που η απόφαση περιέλθει στην αρμόδια υπηρεσία και, τέλος, για τον επίτροπο από την ημερομηνία περιέλευσης της απόφασης στη γραμματεία της γεν.επιτροπείας. Κατά τα λοιπά, αν η αίτηση αναίρεσης γίνει δεκτή για εσφαλμένη ερμηνεία ή πλημμελή εφαρμογή του νόμου, η ολομέλεια αποφασίζει και περαιτέρω επί της υπόθεσης, εκτός αν αυτή χρειάζεται περισσότερη διερεύνηση, οπότε την αναπέμπει στο αρμόδιο τμήμα. Αν η απόφαση αναιρεθεί για οποιοδήποτε άλλο λόγο, η ολομέλεια αναπέμπει την υπόθεση στο αρμόδιο τμήμα για νέα εξέταση.⁽⁹⁾

4.3.2. Ένσταση : κατά πράξεων και παραλείψεων του Υπουργού Οικονομικών να εκτελέσει τις πράξεις ή αποφάσεις περί συντάξεων εις βάρος του δημοσίου μπορεί ν' ασκηθεί ένσταση ενώπιον του ΕΣ, εντός ενιαύσιας προθεσμίας, που ξεκινά την ημέρα που ο ενιστάμενος θα λάβει γνώση της προσβαλλόμενης πράξης, ή σε περίπτωση παράλειψης, μετά την πάροδο διμήνου από τη δημιουργία υποχρέωσης για έκδοση της πράξης. Το εν λόγω ένδικο βοήθημα εκδικάζεται από κλιμάκιο του ΕΣ.

Έφεση : το ΕΣ δικάζει και τις εφέσεις κατά των καταλογιστικών αποφάσεων που εκδίδονται από υπουργούς ή εντεταλμένα όργανα της διοίκησης, σε ό,τι αφορά τη διαχείριση υλικού ή χρημάτων του δημοσίου ή των ΝΠΔΔ.

Ομοίως έφεση ενώπιον του ΕΣ ασκείται και κατά πράξεων της διοίκησης σχετικά με τον κανονισμό και την απονομή συντάξεων. Αυτό το ένδικο βοήθημα ασκείται ενώπιον του οικείου τμήματος του Σώματος από τον υπουργό Οικονομικών εντός ενιαύσιας προθεσμίας από την έκδοση της πράξης ή της απόφασης, από οποιονδήποτε έχει έννομο συμφέρον, καθώς και από το γενικό επίτροπο επικρατείας εντός έτους από την περιέλευση σε αυτών των ανωτέρω πράξεων.⁽⁹⁾

4.4. Ωστόσο, πέραν των προαναφερθεισών αρμοδιοτήτων του ΕΣ δυνάμει του άρθρου 98 Σ ο συντακτικός νομοθέτης επεφύλαξε σημαντικό ρόλο στο Σώμα και με βάση πληθώρα άλλων διατάξεων.

Κατ' αρχήν, σύμφωνα με τη διάταξη 37§3 του Σ ο νομοθέτης θεσπίζει τη δυνατότητα του Προέδρου της Δημοκρατίας (εφεξής ΠτΔ) να διορίζει ως εξωκοινοβουλευτικό Πρωθυπουργό τον πρόεδρο ενός εκ των ανωτάτων δικαστηρίων της χώρας (μεταξύ των οποίων και τον πρόεδρο του ΕΣ), αλλά μόνο με την εντολή να διενεργήσει εκλογές, όταν έχει καταστεί αδύνατος σχηματισμός Κυβέρνησης, που να έχει την εμπιστοσύνη της Βουλής και επιπλέον, δεν υπάρχει δυνατότητα σχηματισμού κυβέρνησης (για τη διενέργεια των εκλογών) από όλα τα κόμματα. Έτσι, αν επιβεβαιωθεί η αδυναμία ανάδειξης Πρωθυπουργού, που έχει την εμπιστοσύνη της βουλής, ο πρόεδρος του ΕΣ μπορεί να αναλάβει ύστερα από ανάθεση του ΠτΔ το καθήκον σχηματισμού Κυβέρνησης, όσο το δυνατόν ευρύτερης αποδοχής, που θα οδηγήσει τη χώρα σε εκλογές.

Όσον δε αφορά τα νομοσχέδια που αναφέρονται στην απονομή των συντάξεων και στις προϋποθέσεις τους, η διάταξη 73§2 του Σ συμπληρώνει το γνωμοδοτικό ρόλο του ΕΣ κατά την §1 περ.δ' του ά.98 Σ. Έτσι, μετά από γνωμοδότηση του ΕΣ, ο Υπουργός Οικονομικών θα

υποβάλει το νομοσχέδιο στη βουλή προς ψήφιση. Ομοίως, στην περ.ε' του ά.98§1 Σ αναφέρεται η διάταξη 79§7, όπου επαναλαμβάνεται η επίσης γνωμοδοτική αρμοδιότητα του Ελεγκτικού να συντάσσει έκθεση για τον ισολογισμό και απολογισμό του Κράτους.

Οι διατάξεις των ά.90§§1, 2 και 5 και 91§2, που αναφέρονται στο ΕΣ, ορίζουν την υπηρεσιακή κατάσταση των μελών του Σώματος. Ο νομοθέτης προβλέπει ειδικές ρυθμίσεις για τους δικαστικούς λειτουργούς και υπαλλήλους (στο πρώτο κεφάλαιο του Ε' τμήματος, για τη Δικαστική Εξουσία, του Σ), μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται και αυτοί του ΕΣ. Συγκεκριμένα, για τις προαγωγές, τοποθετήσεις, μεταθέσεις, αποσπάσεις και μετατάξεις των μελών του, το ΕΣ συγκροτεί ανώτατο δικαστικό συμβούλιο, το οποίο και αποφασίζει σχετικά. Σ' αυτό μετέχει και ο Γενικός Επίτροπος Επικρατείας. Το συμβούλιο αυτό συγκροτείται με αυξημένη σύνθεση όταν κρίνει για προαγωγή στη θέση συμβούλων και μελών της Γενικής Επιτροπείας. Οι προαγωγές στις θέσεις προέδρου, αντιπροέδρου και γενικού επιτρόπου γίνονται με προεδρικό διάταγμα. Οι τελευταίοι, μάλιστα, δεν είναι δυνατό να κατέχουν τις θέσεις αυτές για χρονικό διάστημα πέραν των 4 ετών. Τέλος, το Σύνταγμα ορίζει πως σύμβουλοι του ΕΣ μπορούν να μετέχουν τόσο στο Ανώτατο Πειθαρχικό Συμβούλιο, όργανο άσκησης πειθαρχικής εξουσίας στους δικαστικούς λειτουργούς (91§2 Σ), στο ειδικό δικαστήριο, που συγκροτείται για να εκδικάσει αγωγές κακοδικίας κατά δικαστικών λειτουργών (99§1 Σ). Πρόεδρος του ΕΣ μετέχει και στο Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο (100§2 Σ). Όσον δε αφορά τη λήξη της θητείας των προέδρων και του γενικού επιτρόπου, ο συντακτικός νομοθέτης διατυπώνει τη βούλησή του στη συμπληρωματική διάταξη του ά.118§5 Σ, η οποία παραπέμπει στο ά.88§5.

Η διάταξη του ά.94§1 αναφέρει πως οι διοικητικές διαφορές υπάγονται στην αρμοδιότητα του ΣτΕ και των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων, με την επιφύλαξη των αρμοδιοτήτων του ΕΣ. Επιπρόσθετα, οι περιπτ. δ', ε' της §1 και οι §§2 και 5 του ά.100 Σ προβλέπουν για το Σώμα : σύμφωνα με το εδάφιο δ' ,στο Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο (εφεξής ΑΕΔ) υπάγεται η άρση των συγκρούσεων μεταξύ του ΕΣ και των λοιπών δικαστηρίων. Στο εδάφιο ε', στο Ανώτατο Ειδικό Δικαστήριο ανήκει, μεταξύ άλλων, η άρση της αμφισβήτησης για την ουσιαστική συνταγματικότητα διατάξεων τυπικού νόμου, αν εκδόθηκαν γι' αυτές αντίθετες αποφάσεις του ΣτΕ, του ΑΠ ή του ΕΣ, είναι μια εκ των διατάξεων του Σ που θεμελιώνει την υπεροχή του ως κορυφαίου νομοθετήματος μέσα στην ελληνική έννομη τάξη.

Μια ωστόσο από τις σημαντικές για το ρόλο του ΕΣ διατάξεις του Συντ. είναι αυτή του ά.100 §5, που αφορά τον έλεγχο συνταγματικότητας από τις Ολομέλειες των ανωτάτων δικαστηρίων της χώρας, στα οποία συγκαταλέγεται ασφαλώς και το ΕΣ. Έτσι, όταν τμήμα του ΣτΕ, του ΑΠ ή του ΕΣ κρίνει διάταξη τυπικού νόμου αντισυνταγματική, υποχρεούται να παραπέμψει την υπόθεση στην Ολομέλειά του, εκτός από την περίπτωση που αυτή έχει κριθεί ήδη με απόφαση της Ολομέλειας ή του ΑΕΔ. Η ολομέλεια, μάλιστα, συγκροτείται σε δικαστικό σχηματισμό και αποφαινεται οριστικά, όπως νόμος ορίζει.⁽¹²⁾

Γενικότερα το ά.100 Σ είναι σημαντικό, καθόσον αποτελεί έμμεσο επιχείρημα υπέρ του χαρακτηρισμού του ως ανώτατο δικαστήριο: δεδομένου ότι ο ΑΠ και το ΣτΕ αποτελούν Ανώτατα Δικαστήρια, η αναφορά του ΕΣ μεταξύ τους αποτελεί αναγνώριση της ομοιόβαθμης με

αυτά τάξης του. Περαιτέρω, η συμμετοχή του Προέδρου του Σώματος στη συγκρότηση του Ανωτάτου Ειδικού Δικαστηρίου, αποτελεί, επίσης, έμμεση αναγνώριση της θεσμικής αναβάθμισης της θέσης του.⁽⁹⁾

4.5. Συμπερασματικά για τις αρμοδιότητες του ΕΣ, όπως διαγράφονται στο Σύνταγμα, και για το ρόλο που αυτές του προσδίδουν, έχουν διατυπωθεί ενδιαφέρουσες απόψεις. Συγκεκριμένα, η ετήσια έκθεση που το Σώμα υποβάλλει στη Βουλή μικρή πρακτική σημασία έχει, καθώς δεν αποτελεί αντικείμενο συζήτησης στο κοινοβούλιο. Χαρακτηριστική είναι η παρέμβαση της Μ. Μαχαίρα⁽⁴⁾, η οποία αμφιβάλλει ακόμη για την ίδια την ύπαρξη του ΕΣ. Γιατί στο σημερινό του θεσμικό πλαίσιο, όχι μόνον έχει περιοριστεί σε δευτερεύοντα ρόλο, αλλά αποτελεί και στάχτη στα μάτια του απλού πολίτη, όπως εύστοχα παρατηρείται. Είναι ένα άλλοθι της Πολιτείας, ότι το πολιτικό σύστημα έχει έναν ανεξάρτητο φορέα ελέγχου των δαπανών του δημόσιου χρήματος. Έτσι, υποτίθεται πως δεν υπάρχουν κακοί διαχειριστές και, αν θα υπάρξουν, θα εντοπισθούν αμέσως και θα υποστούν τις προβλεπόμενες κυρώσεις. Είναι λοιπόν, επιτακτική η ανάγκη μεταρρυθμίσεως των αρμοδιοτήτων του ΕΣ, ώστε να πραγματοποιείται ουσιαστικός και σε βάθος έλεγχος των δημοσίων δαπανών. Το Σώμα μπορεί να προχωρήσει σε μια κωδικοποίηση και σαφή πρόταση, που να καταγράφει και να απαιτεί τα μέτρα που θα καταργούσαν τις αγκυλώσεις και θα ξυπνούσαν τον πολίτη. Εξάλλου, κατά τον Ε. Βενιζέλο⁽¹¹⁾ οι αρμοδιότητες του ΕΣ υπηρετούν την αρχή της διαφάνειας στη λειτουργία του κράτους και στις σχέσεις κράτους και οικονομίας, γι' αυτό και προς αυτή την κατεύθυνση το Ελεγκτικό οφείλει να προσανατολίζεται.

5. Η Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση (εφεξής ΕΕ), η Συνθήκη του Μάαστριχτ, συμπεριέλαβε το 1975 το ΕΣ μεταξύ των θεσμικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (ΕΚ). Οι λόγοι που επέβαλαν την ίδρυση ήταν ότι ο προϋπολογισμός των ΕΚ άρχισε να χρηματοδοτείται εξ ολοκλήρου από τους ίδιους πόρους της κοινότητας, οι οποίοι αντικατέστησαν τις μέχρι τότε χρηματικές εισφορές των κρατών μελών. Το γεγονός αυτό απαιτούσε την ένταση των ελέγχων. Η οργάνωση και λειτουργία του Ευρωπαϊκού ΕΣ διέπεται κατά κύριο λόγο από τα άρθρα 188 Α, Β και Γ της Συνθήκης της ΕΚ (ΣΕΚ).

Καταρχήν το κοινοτικό και το εθνικό ΕΣ είναι όργανα που ανήκουν σε διαφορετικές έννομες τάξεις, διέπονται από διαφορετικό δίκαιο και έχουν διαφορετικές και διακεκριμένες μεταξύ τους αρμοδιότητες. Επειδή όμως, το ΕΣ των ΕΚ είναι αρμόδιο να ελέγχει το σύνολο των εσόδων και εξόδων της κοινότητας, είναι προφανές πως οι ελεγκτικές αρμοδιότητές του επεκτείνονται αντιστοίχως και επί των αρμοδίων εθνικών αρχών στο βαθμό που οι τελευταίες διαχειρίζονται κοινοτικά κονδύλια. Παράλληλα, επειδή πολλές από τις δαπάνες του κοινοτικού προϋπολογισμού αποτελούν έσοδα του εθνικού, είναι φυσικό το εθνικό ΕΣ να έχει επί των ιδίων πιστώσεων ελεγκτικές αρμοδιότητες, σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο⁽⁷⁾. Άλλωστε το ελληνικό ΕΣ εφαρμόζει το Ευρωπαϊκό Δίκαιο, αναγνωρίζον παράλληλως την υπερνομοθετική ισχύ του κοινοτικού δικαίου, πρωτογενούς και παραγώγου, έναντι του εσωτερικού μας δικαίου, βάσει του ά. 28 του Σ⁽²⁾.

Οι σχέσεις μεταξύ του ευρωπαϊκού και του εθνικού ΕΣ βασίζονται και διέπονται από τις ακόλουθες αρχές: Πρώτον, από τις αρχές της ανεξαρτησίας, αυτοτέλειας και ισοτιμίας. Συνεπώς τα δύο ελεγκτικά σώματα αποτελούν αυτοτελή, ανεξάρτητα και ισότιμα όργανα, έχουν διαφορετική αποστολή και διέπονται από διαφορετικό νομικό καθεστώς⁽⁷⁾. Στην υπογραφή της μάλιστα συνθήκης του Άμστερνταμ, στο άρθρο 188 Γ ΣΕΚ, περιέλαβε ένα νέο εδάφιο, που ορίζει ότι τα δύο αυτά όργανα συνεργάζονται με πνεύμα εμπιστοσύνης, διατηρώντας παράλληλα την ανεξαρτησία τους⁽⁴⁾. Δεύτερον από την αρχή της υπεροχής του κοινοτικού δικαίου έναντι του εθνικού. Τρίτον, από την αρχή της κοινοτικής πίστης, σύμφωνα με την οποία τα κράτη μέλη και τα εθνικά όργανα λαμβάνουν κάθε γενικό ή ειδικό μέτρο κατάλληλο να εξασφαλίσει την εκπλήρωση των υποχρεώσεων που απορρέουν από τη Συνθήκη, ή προκύπτουν από πράξεις των οργάνων της κοινότητας. Τέλος και από την αρχή της επικουρικότητας κατά τις περιπτώσεις συντρέχουσας αρμοδιότητας Κοινότητας και κράτους μέλους. Στο βαθμό όμως που πρόκειται για τομείς που υπάγονται στην αποκλειστική αρμοδιότητα της Κοινότητας, η αρχή αυτή δεν δύναται να εφαρμοστεί.

Παρά την φαινομενική, αρμονική συνύπαρξη και συνεργασία των δύο ελεγκτικών σωμάτων, έχουν ήδη διατυπωθεί αντιρρήσεις και διαφωνίες. Ενδεικτικά, εκφράζεται δυσπιστία ως προς την αξιοπιστία και ποιότητα των υπό των εθνικών οργάνων διενεργούμενων ελέγχων. Ωστόσο, είναι φανερό ότι η ουσιαστική συνεργασία του κοινοτικού και του εθνικού ΕΣ είναι αναγκαία και επωφελής για αμφότερες τις πλευρές, σε κάθε δε περίπτωση για την προστασία του κοινοτικού χρήματος. ⁽⁷⁾ Το ίδιο τονίζεται ακόμη και στο διαδικτυακό τόπο του ευρωπαϊκού ΕΣ: « η συνεργασία μεταξύ του Ευρωπαϊκού Ελεγκτικού Συνεδρίου και των εθνικών οργάνων ελέγχου έχει εξελιχθεί από απλή νομική υποχρέωση σε πρακτική αναγκαιότητα, η οποία υπαγορεύεται από την ολοένα στενότερη σχέση μεταξύ των κοινοτικών και εθνικών διοικητικών αρχών». ^(III)

6.

6.1. Η φύση του θεσμού του ΕΣ ως δικαστηρίου και δη ανωτάτου είναι, αυτό που καταρχάς, προσδίδει στη νομολογία του ένα ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Το ΕΣ αποδίδει με το κύρος ενός ανωτάτου δικαστηρίου το νόημα των συνταγματικών διατάξεων. Όμως η νομολογία του Δικαστηρίου εμφανίζει και ένα εσωτερικό ενδιαφέρον. Συγκροτεί ένα ομοιογενές και ομοιόμορφο σώμα γενικών αρχών του δημοσίου και ειδικότερα του δημοσιονομικού δικαίου, που αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της νομικής μας παιδείας. Η νομολογία αυτή έχει δύο βασικά χαρακτηριστικά: είναι αυτοτελής έναντι εκείνης των άλλων ανωτάτων δικαστηρίων της χώρας και είναι πρωτότυπη, έναντι της αντιστοίχου ομοειδών αλλοδαπών δικαστηρίων.

Αρχικά η συνταγματική νομολογία του δικαστηρίου εμφανίζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον όταν ερμηνευτικό της αντικείμενο είναι οι συνταγματικές ρυθμίσεις για την ελεγκτική εξουσία του θεσμού. Το ΕΣ κατέβαλε προσπάθεια για να εμπεδώσει στο νομικό κόσμο την κρίση του ότι ο ασκούμενος από αυτό προληπτικός έλεγχος επί των δαπανών του Κράτους έχει συνταγματική κατοχύρωση, γεγονός που καθιστά μη επιτρεπτή την κατάργησή του με κοινό νόμο⁽⁷⁾. Η

Ολομέλεια του ΕΣ έχει δεχτεί ότι ο έλεγχος που το Σώμα ασκεί είναι δικαστικός. Κατά συνέπεια, ο προληπτικός έλεγχος των δημοσιολογιστικού περιεχομένου πράξεων των Διατακτών-Υπουργών, που ασκείται από το ΕΣ, δεν μπορεί να καταργηθεί από τον κοινό νομοθέτη είτε άμεσα είτε έμμεσα⁽⁴⁾.

Μεγάλης σπουδαιότητας και παρεμφερής με την ανωτέρω υπήρξε και η νομολογιακή θέση του ΕΣ σχετικά με την αρχή της διάκρισης των εξουσιών, η οποία διέπει το σύνολο των διασταυρώσεων μεταξύ των φορέων της κρατικής εξουσίας. Με πρακτικό της η ολομέλεια γνωμοδότησε υπέρ της αντισυνταγματικότητας υπό ψήφιση ρυθμίσεως, διότι κατά παράβαση της αρχής της διακρίσεως των εξουσιών επιχειρείτο νομοθετική κατάργηση αποφάσεων του ΕΣ.

Επίσης, η νομολογία του ΕΣ έχει προσδώσει νέο περιεχόμενο και γενικά στον δημοσιονομικό έλεγχο του Κράτους. Έτσι, σύμφωνα με αναφορά της Μ. Βλαχάκη⁽¹³⁾, Παρέδρου του ΕΣ, ο έλεγχος των δημοσίων δαπανών διακρίνεται σε διαχειριστικό και έλεγχο απόδοσης. Ο πρώτος περιλαμβάνει αφενός τον έλεγχο νομιμότητας και κανονικότητας και αφετέρου του υπό στενή έννοια διαχειριστικό/ οικονομικό έλεγχο. Ο δεύτερος περιλαμβάνει τους ελέγχους οικονομικότητας, αποδοτικότητας και αποτελεσματικότητας.

Η σημασία όμως διερεύνησης της νομολογίας του ΕΣ δεν εξαντλείται στα ανωτέρω. Με μια απόφαση του Σώματος (Ολ ΕΣ 1039/1995) αποκρούσθηκε κατηγορηματικά η αστυνομολογική έννοια του δημόσιου χρήματος και υιοθετήθηκε η δημοσιονομική έννοια αυτού, ως του χρήματος, που, ανεξαρτήτως του κατά το αστικό δίκαιο κυρίου του, προέρχεται από τον κρατικό προϋπολογισμό και διατίθεται για την εξυπηρέτηση κρατικού σκοπού.

Στον δε χώρο της συνταγματικής νομολογίας του ΕΣ σχετικά με τις δικαιοδοτικές του αρμοδιότητες έντονο ενδιαφέρον παρουσιάζει η προσπάθεια αναζητήσεως κριτηρίων και εννοιών για την επί συνταγματικής βάσεως οριοθέτηση της δικαιοδοσίας του. Για να γίνει αυτό πιο κατανοητό, χρήσιμο είναι ν' αναφερθεί η ΕΣ (IV) 2146/1995. Επρόκειτο για μια υπόθεση στην οποία το Δικαστήριο δέχθηκε τη δικαιοδοσία του παρά το γεγονός ότι η καταλογισθείσα για επιστροφή αχρεωστήτως υπάλληλος δεν ήταν υπόλογος, ούτε υφίστατο ευθύνη εν γένει υπολόγου στην υπόθεση. Προέκυψε όμως ο καταλογισμός εκ του ελέγχου των λογαριασμών του καταβαλόντος τις αποδοχές στην υπάλληλο νοσοκομείου, εκ της διαπιστώσεως του παρανόμου της καταβολής και της αναζητήσεως των παρανόμως καταβληθέντων.

Επιπρόσθετα, στον τομέα των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων άξια προσοχής είναι η πρόδος που επιτέλεσε η νομολογία του Δικαστηρίου σε ό,τι αφορά την ερμηνεία και εφαρμογή των συνταγματικών διατάξεων περί ισότητας των Ελλήνων και περί του δικαιώματος δικαστικής προστασίας. Χαρακτηριστική είναι η Ολ ΕΣ 1273/1996, μια υπόθεση που απασχόλησε ευρύτατα την κοινή γνώμη, όπου ένας χήρος που δεν είχε ιδιαίτερη αναπηρία, επεδίωκε να του απονεμηθεί η σύνταξη της συζύγου του, που είχε πεθάνει. Το Δικαστήριο, παραθέτοντας τις προϋποθέσεις συνταξιοδότησης του χήρου και της χήρας διέγνωσε στην απόφασή του ότι ο νόμος έταξε περισσότερες προϋποθέσεις για τον πρώτο, έκρινε δε ότι παραβιάζονταν η αρχή της ισότητας. Παραμέρισε λοιπόν την αντισυνταγματική ρύθμιση και επεξέτεινε στους χήρους την ισχύουσα για τις χήρες ρύθμιση. Σημαντική εξέλιξη εμφανίζει η

νομολογία του Δικαστηρίου και στο χώρο εφαρμογής του δικαιώματος δικαστικής προστασίας. Πλέον γίνεται λόγος για διαπλαστική εφαρμογή του δικαιώματος αυτού, προκειμένου να παρακαμφθεί η αδράνεια του κοινού νομοθέτη να θεσμοθετήσει ένδικο βοηθήματα και μέσα επί διαφορών υπαγομένων μεν πρωτογενώς στη δικαιοδοσία του Δικαστηρίου, ως προς τις οποίες όμως δεν έχει καταστρωθεί νομοθετικά ο τρόπος πρόσβασης του ενδιαφερομένου στο Δικαστήριο⁽⁷⁾.

Ένα ακόμη σημαντικό ζήτημα στο οποίο η νομολογία του ΕΣ έδωσε απάντηση υπήρξε και το δίλημμα ως προς τη φύση των γνωμοδοτήσεων του προς τη βουλή. Έκρινε πως αυτές δεν είναι εσωτερικά στοιχεία, όπως δέχονται το ΣτΕ και ο ΑΠ, και επομένως δεν ελέγχονται, δεν υπόκεινται σε δικαστική κρίση (βλ. αναλυτικά στο κεφ. περί γνωμοδοτικών αρμοδιοτήτων του ΕΣ)⁽⁹⁾.

Τέλος, ειδικότερα επί του συνταξιοδοτικού δικαιώματος η νομολογία του ΕΣ επιτελεί διπλό προορισμό: αφενός μεν οδηγεί στην ομοιόμορφη ερμηνεία και εφαρμογή των συνταξιοδοτικών διατάξεων, ενισχύουσα και εδραιώνουσα την ασφάλεια του δικαίου και την εμπιστοσύνη των πολιτών προς τη Διοίκηση. Αφετέρου δε άγει ευθέως σε δημιουργία εθίμου περί τα συνταξιοδοτικά δικαιώματα, εκεί όπου ο νόμος εμφανίζει κενά ή ασάφειες, τα οποία δεν έχουν πληρωθεί, ούτε αυθεντικώς διευκρινισθεί δια της νομοθετικής οδού.⁽¹⁶⁾

6.2. Αρκετές λοιπόν υπήρξαν οι περιπτώσεις που το ΕΣ με τις πράξεις και αποφάσεις του έδωσε άλλη διάσταση σε θέματα που προέκυπταν κατά την άσκηση της νομοθετικής, εκτελεστικής και δικαστικής εξουσίας από τα κρατικά όργανα. Η συνταγματική νομολογία του ΕΣ χωρίς να είναι πρωτοποριακή είναι πρωτότυπη, χωρίς να είναι ρηξικέλευθη είναι τολμηρή και συγκρατημένη. Το ΕΣ ούτε νομοθετεί, ούτε υποκαθιστά τη βούληση της Κυβερνήσεως δια των αποφάσεών του. Περιορίζεται αυστηρά στο ρόλο του, του ερμηνευτή και εφαρμοστή του Συντάγματος.⁽⁷⁾

7. Συμπερασματικά, γίνεται φανερό πως ο ρόλος του Ελεγκτικού είναι πολύ σημαντικός μέσα στην ελληνική έννομη τάξη. Η σχέση του ΕΣ πρώτον με τα όργανα της εκτελεστικής εξουσίας δεν είναι σχέση υπάλληλη, αλλά παράλληλη. Συνίσταται στην εκτέλεση διπλής αποστολής: Κατ' αρχάς σε ό,τι αφορά τους διατάκτες των δημοσίων δαπανών, ασκεί επ' αυτών έλεγχο προληπτικό κατά τη φάση της εντολής πληρωμής, έχοντας την αρμοδιότητα να προβαίνει και σε επιβολή κυρώσεων. Στη συνέχεια, σε ό,τι αφορά τους λογαριασμούς των δημοσίων υπολόγων, το ΕΣ ασκεί επ' αυτών κατασταλακτικό έλεγχο κατά το στάδιο υποβολής των λογαριασμών. Δεύτερον, οι σχέσεις του Σώματος με τη Βουλή εξειδικεύονται στην ανάθεση σ' αυτό της γνωμοδοτικής αρμοδιότητας κατά τη διαδικασία θέσπισης κανόνων συνταξιοδοτικού δικαίου και, σύνταξης έκθεσης επί του απολογισμού και ισολογισμού του Κράτους. Δυστυχώς, όμως, σήμερα οι συνέπειες υποβολής των δημοσίων εκθέσεων του ΕΣ αποτελεί την αχίλλειο πτέρνα της ελληνικής κοινοβουλευτικής πρακτικής⁽⁹⁾. Τρίτον, το ΕΣ λειτουργεί και ως δικαστικό όργανο, εκδικάζοντας υποθέσεις αφενός μεν σχετικές με απονομή συντάξεων και τον έλεγχο των λογαριασμών των δημ. υπολόγων και αφετέρου, σχετικές με την αστική ευθύνη δημοσίων,

στρατιωτικών, πολιτικών υπαλλήλων, υπαλλήλων ΟΤΑ και των άλλων ΝΠΔΔ από ζημία προκαλούμενη στο κράτος. Καίρια θέση στις αρμοδιότητες του Ελεγκτικού, ωστόσο, κατέχει ο προληπτικός έλεγχος των συμβάσεων μεγάλης οικονομικής αξίας, που συνάπτει το δημόσιο ή άλλο ΝΠΔΔ.

Αξιοσημείωτο είναι πως ο συντακτικός νομοθέτης εξασφάλισε για το ΕΣ αυτοτελή θέση μέσα στην ελληνική έννομη τάξη, αποκλείοντας έλεγχο των αποφάσεών του από το ΣτΕ με την §3 του άρθρου 98 του Συντ. Την ιδιαίτερη θέση του ΕΣ στην έννομη τάξη προσδιόρισαν και άλλες συνταγματικές διατάξεις, όπως η §2 του ίδιου άρθρου (καθώς ναι μεν το Ελεγκτικό λειτουργεί ως δικαστήριο, αλλά οι πράξεις του δεν έχουν τα χαρακτηριστικά των λοιπών δικαστικών οργάνων της χώρας) και το ά. 100§5 (όπου προβλέπεται έλεγχος συνταγματικότητας από τις ολομέλειες των ανωτάτων δικαστηρίων της χώρας, μεταξύ των οποίων και το ΕΣ. Έτσι, όταν τμήμα του ΣτΕ, του ΑΠ ή του ΕΣ κρίνει διάταξη τυπικού νόμου αντισυνταγματική, υποχρεούται να παραπέμψει την υπόθεση στην Ολομέλειά του, εκτός από την περίπτωση που αυτή έχει κριθεί ήδη με απόφαση της Ολομέλειας ή του ΑΕΔ).

Το Ελεγκτικό Συνέδριο είναι ένας ιστορικός θεσμός, πολύτιμος για την ελληνική έννομη τάξη και κοινωνία. Διαθέτει τη συνταγματική κατοχύρωση και τη δομή για να επιτελέσει σημαντικό ρόλο στον έλεγχο του δημοσίου χρήματος, στη διασφάλιση της διαφάνειας και τελικά, στην εμπέδωση της δημοκρατίας. Χαρακτηριστικά είναι τα σχόλια του Προέδρου της Βουλής, αλλά και η τοποθέτηση του προέδρου του Σώματος κατά τη συνάντησή τους στις 28.11.2003 με σκοπό την κατάθεση της έκθεσης του ΕΣ επί του προϋπολογισμού, απολογισμού και ισολογισμού του 2002 στη βουλή. Ο κ. Κακλαμάνης είπε πως οι επισημάνσεις του Ελεγκτικού Συνεδρίου πρέπει να γίνονται όχι απλώς σεβαστές, αλλά να αποτελούν κι ένα σοβαρό ερέθισμα με τη συζήτηση, ώστε να ενημερώνεται ολόκληρος ο ελληνικός λαός και να πραγματοποιούν οι διάφορες Υπηρεσίες, στο κέντρο και στην περιφέρεια, οι Νομαρχίες, οι Δήμοι μια πιο διαφανή και απολύτως χρηστή διαχείριση του δημόσιου χρήματος. Από την πλευρά του ο Πρόεδρος, κ. Ρίζος, διαβεβαίωσε τον Πρόεδρο ότι οι Εκθέσεις του ΕΣ γίνονται με πολύ υψηλό αίσθημα ευθύνης. Είναι πολύ σημαντικό να ξέρει ο ελληνικός λαός πώς διατίθενται τα χρήματά του, από ένα Δικαστήριο που ενεργεί αντικειμενικά και με διαφάνεια. Η αντικειμενικότητα και η διαφάνεια είναι πολλές φορές ενοχλητική, αλλά η προσπάθεια συνεχίζεται. Το ισχυρό αίσθημα ευθύνης που διακατέχει τους ανθρώπους που ασχολούνται, τους κρατάει μακριά από κάθε κομματικό ενδιαφέρον, κατέληξε ο κ. Ρίζος.^(iv)

8.

Απόφαση ΣτΕ 2909/1986, Ολομέλεια
Απόφαση ΑΕΔ 15/1979
Απόφαση ΑΕΔ 35/1995
Απόφαση ΑΠ 154/1892
Απόφαση ΑΠ 840/1989
Απόφαση ΕΣ 1039/1995, Ολομέλεια
Απόφαση ΕΣ 2146/1995, IV Τμήμα
Απόφαση ΕΣ 1273/1996, Ολομέλεια.

9.

Η ταξινόμηση των παραπομπών, που ακολουθεί, γίνεται ανά σελίδα εργασίας.

σελίδα 1^η:

- (1): Βλ. Εθνικό Τυπογραφείο, Ιστορική εξέλιξις του θεσμού των Ελεγκτικών κλπ., σ. 43
- (2): Βλ. Ιωάννη Δ.Σαρμά, Κράτος και Δικαιοσύνη κλπ., σ. 17
- (3): Βλ. Νικ.Μπάρμπα, Στοιχεία δημοσιονομικού δικαίου κλπ., σ. 120
- (4): Βλ. επιμ. Νικ.Μηλιώνη, Το Ελεγκτικό Συνέδριο και οι σχέσεις του κλπ., σ. 113
- (4): Βλ. ό.π. σ. 14

σελίδα 2^η:

- (2): Βλ. Ιωάννη Δ.Σαρμά, Κράτος και Δικαιοσύνη κλπ., σ. 16-7
- (5): Βλ. Ράικου Αθανασίου Γ., Συνταγματικό δίκαιο, τόμ. α', τεύχ. Γ', σ. 94
- (6): Βλ. Π.Δ.Δαγτόγλου, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, σ. 205-6
- (3): Βλ. Νικ.Μπάρμπα, Στοιχεία δημοσιονομικού δικαίου κλπ., σ. 122

σελίδα 3^η:

- (1): Βλ. Εθνικό Τυπογραφείο, Ιστορική εξέλιξις του θεσμού των Ελεγκτικών κλπ., σ. 127-30
- (3): Βλ. Νικ.Μπάρμπα, Στοιχεία δημοσιονομικού δικαίου κλπ., σ. 123
- (7): Βλ. επιμ. Νικ.Μηλιώνη, Οι δικαιοδοσίες του Ελεγκτικού κλπ., σ. 21,28
- (8): Βλ. Π.Δ.Δαγτόγλου, Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, σ. 537
- (2): Βλ. Ιωάννη Δ.Σαρμά, Κράτος και Δικαιοσύνη κλπ., σ. 17

σελίδα 4^η:

- (6): Βλ. Π.Δ.Δαγτόγλου, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, σ. 205
- (9): Βλ. Νικ.Αλ.Μηλιώνη, Ο θεσμικός ρόλος του Ελεγκτικού Συνεδρίου, σ. 232
- (9): Βλ. όπ.παρ. σ. 232-3

σελίδα 5^η:

- (9): Βλ. όπ.παρ. σ. 233-4
- (1): Βλ. Εθνικό Τυπογραφείο, Ιστορική εξέλιξις του θεσμού των Ελεγκτικών κλπ., σ. 145,148-9
- (1): Βλ. όπ.παρ. σ. 132-5

σελίδα 6^η:

- (2): Βλ. Ιωάννη Δ.Σαρμά, Κράτος και Δικαιοσύνη κλπ., σ. 19-20,399

(9): Βλ. Νικ.Αλ.Μηλιώνη, Ο θεσμικός ρόλος του Ελεγκτικού Συνεδρίου, σ. 237-40
σελίδα 7^η:

(2): Βλ. Ιωάννη Δ.Σαρμά, Κράτος και Δικαιοσύνη κλπ., σ. 397

(5): Βλ. Ράικου Αθανασίου Γ., Συνταγματικό δίκαιο, τόμ. α', τεύχ. Γ', σ. 89-90

(3): Βλ. Νικ.Μπάρμπα, Στοιχεία δημοσιονομικού δικαίου κλπ., σ. 123

(6): Βλ. Π.Δ.Δαγτόγλου, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, σ. 205-6

σελίδα 8^η:

(9): Βλ. Νικ.Αλ.Μηλιώνη, Ο θεσμικός ρόλος του Ελεγκτικού Συνεδρίου, σ. 91

(1): Βλ. Εθνικό Τυπογραφείο, Ιστορική εξέλιξις του θεσμού των Ελεγκτικών κλπ., σ. 132

(16): Βλ. Διαφάνεια και ανεξαρτησία κλπ., ΤΙΜΗΤΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ, σ.274-5

(3): Βλ. Νικ.Μπάρμπα, Στοιχεία δημοσιονομικού δικαίου κλπ., σ. 126

σελίδα 9^η:

(9): Βλ. Νικ.Αλ.Μηλιώνη, Ο θεσμικός ρόλος του Ελεγκτικού Συνεδρίου, σ. 95

(3): Βλ. Νικ.Μπάρμπα, Στοιχεία δημοσιονομικού δικαίου κλπ., σ. 128

(7): Βλ. επιμ. Νικ.Μηλιώνη, Οι δικαιοδοσίες του Ελεγκτικού κλπ., σ. 96-7

σελίδα 10^η:

(9): Βλ. Νικ.Αλ.Μηλιώνη, Ο θεσμικός ρόλος του Ελεγκτικού Συνεδρίου, σ. 99-101

σελίδα 11^η:

(10): Βλ. Βενιζέλου Ευαγγέλου, Το αναθεωρητικό κεκτημένο κλπ., σ. 360

(9): Βλ. Νικ.Αλ.Μηλιώνη, Ο θεσμικός ρόλος του Ελεγκτικού Συνεδρίου, σ.102

(11): Βλ. Βενιζέλου Ευαγγέλου, Το Σύνταγμα του 1975/1986/2001κλπ., σ. 6-7

(6): Βλ. Π.Δ.Δαγτόγλου, Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο, σ. 207

σελίδα 12^η:

(1): Βλ. Εθνικό Τυπογραφείο, Ιστορική εξέλιξις του θεσμού των Ελεγκτικών κλπ., σ. 84 κ.ε.

(12): Βλ. Μαυριά Κώστα Γ., Συνταγματικό Δίκαιο, σ. 711

(1): Βλ. Εθνικό Τυπογραφείο, Ιστορική εξέλιξις του θεσμού των Ελεγκτικών κλπ., σ. 156

(3): Βλ. Νικ.Μπάρμπα, Στοιχεία δημοσιονομικού δικαίου κλπ., σ. 126

σελίδα 13^η:

(1): Βλ. Εθνικό Τυπογραφείο, Ιστορική εξέλιξις του θεσμού των Ελεγκτικών κλπ., σ. 111-2

(2): Βλ. Ιωάννη Δ.Σαρμά, Κράτος και Δικαιοσύνη κλπ., σ. 2

(3): Βλ. Νικ.Μπάρμπα, Στοιχεία δημοσιονομικού δικαίου κλπ., σ. 131

(7): Βλ. επιμ. Νικ.Μηλιώνη, Οι δικαιοδοσίες του Ελεγκτικού κλπ., σ. 91

σελίδα 14^η:

(2): Βλ. Ιωάννη Δ.Σαρμά, Κράτος και Δικαιοσύνη κλπ., σ. 11-2

σελίδα 15^η:

(16): Βλ. Διαφάνεια και ανεξαρτησία κλπ., ΤΙΜΗΤΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ, σ. 964,976-7

(9): Βλ. Νικ.Αλ.Μηλιώνη, Ο θεσμικός ρόλος του Ελεγκτικού Συνεδρίου, σ. 325

(3): Βλ. Νικ.Μπάρμπα, Στοιχεία δημοσιονομικού δικαίου κλπ., σ. 143-4

(9): Βλ. Νικ.Αλ.Μηλιώνη, Ο θεσμικός ρόλος του Ελεγκτικού Συνεδρίου, σ. 325

σελίδα 16^η:

(2): Βλ. Ιωάννη Δ.Σαρμά, Κράτος και Δικαιοσύνη κλπ., σ. 2

(13): Βλ. επιμ. Νικ.Μηλιώνη, Νέες κατευθύνσεις στον έλεγχο και στη νομολογία κλπ., σ. 45κ.ε.

(9): Βλ. Νικ.Αλ.Μηλιώνη, Ο θεσμικός ρόλος του Ελεγκτικού Συνεδρίου, σ. 429

σελίδα 17^η:

(4): Βλ. επιμ. Νικ.Μηλιώνη, Το Ελεγκτικό Συνέδριο και οι σχέσεις του κλπ., σ. 65-8

(2): Βλ. Ιωάννη Δ.Σαρμά, Κράτος και Δικαιοσύνη κλπ., σ. 3

(4): Βλ. επιμ. Νικ.Μηλιώνη, Το Ελεγκτικό Συνέδριο και οι σχέσεις του κλπ., σ. 71

(3): Βλ. Νικ.Μπάρμπα, Στοιχεία δημοσιονομικού δικαίου κλπ., σ. 129

(4): Βλ. επιμ. Νικ.Μηλιώνη, Το Ελεγκτικό Συνέδριο και οι σχέσεις του κλπ., σ. 71

(9): Βλ. Νικ.Αλ.Μηλιώνη, Ο θεσμικός ρόλος του Ελεγκτικού Συνεδρίου, σ. 451-5

σελίδα 18^η:

(3): Βλ. Νικ.Μπάρμπα, Στοιχεία δημοσιονομικού δικαίου κλπ., σ. 127

(2): Βλ. Ιωάννη Δ.Σαρμά, Κράτος και Δικαιοσύνη κλπ., σ. 2-3

(8): Βλ. Π.Δ.Δαγτόγλου, Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, σ. 870

σελίδα 19^η:

(1): Βλ. Εθνικό Τυπογραφείο, Ιστορική εξέλιξις του θεσμού των Ελεγκτικών κλπ., σ. 115-8

σελίδα 20^η:

(9): Βλ. Νικ.Αλ.Μηλιώνη, Ο θεσμικός ρόλος του Ελεγκτικού Συνεδρίου, σ. 396-409

(9): Βλ. όπ.παρ.

σελίδα 21^η:

(12): Βλ. Μαυριά Κώστα Γ., Συνταγματικό Δίκαιο, σ. 263-4,292-3,299-300,514,566,682

σελίδα 22^η:

(9): Βλ. Νικ.Αλ.Μηλιώνη, Ο θεσμικός ρόλος του Ελεγκτικού Συνεδρίου, σ. 96

(4): Βλ. επιμ. Νικ.Μηλιώνη, Το Ελεγκτικό Συνέδριο και οι σχέσεις του κλπ., σ. 117

(11): Βλ. Βενιζέλου Ευαγγέλου, Το Σύνταγμα του 1975/1986/2001κλπ., σ. 6-7

(7): Βλ. επιμ. Νικ.Μηλιώνη, Οι δικαιοδοσίες του Ελεγκτικού κλπ., σ. 55-8

(2): Βλ. Ιωάννη Δ.Σαρμά, Κράτος και Δικαιοσύνη κλπ., σ. XIII

σελίδα 23^η:

(7): Βλ. επιμ. Νικ.Μηλιώνη, Οι δικαιοδοσίες του Ελεγκτικού κλπ., σ. 55-60

(4): Βλ. επιμ. Νικ.Μηλιώνη, Το Ελεγκτικό Συνέδριο και οι σχέσεις του κλπ., σ. 22

(7): Βλ. επιμ. Νικ.Μηλιώνη, Οι δικαιοδοσίες του Ελεγκτικού κλπ., σ. 55-62

(7): Βλ.όπ.παρ., σ. 43κ.ε.

σελίδα 24^η:

(4): Βλ. επιμ. Νικ.Μηλιώνη, Το Ελεγκτικό Συνέδριο και οι σχέσεις του κλπ., σ. 37-8

(13): Βλ. επιμ. Νικ.Μηλιώνη, Νέες κατευθύνσεις στον έλεγχο και στη νομολογία κλπ., σ. 45κ.ε.

σελίδα 25^η:

(7): Βλ. επιμ. Νικ.Μηλιώνη, Οι δικαιοδοσίες του Ελεγκτικού κλπ., σ. 43κ.ε.

(9): Βλ. Νικ.Αλ.Μηλιώνη, Ο θεσμικός ρόλος του Ελεγκτικού Συνεδρίου, σ. 450-5

- (16): Βλ. Διαφάνεια και ανεξαρτησία κλπ., ΤΙΜΗΤΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ, σ. 995
(7): Βλ. επιμ. Νικ.Μηλιώνη, Οι δικαιοδοσίες του Ελεγκτικού κλπ., σ. 52
(9): Βλ.Νικ.Αλ.Μηλιώνη, Ο θεσμικός ρόλος του Ελεγκτικού Συνεδρίου, σ. 51κ.ε.,457κ.ε.,473κ.ε.

Οι παραπομπές, που ακολουθούν, ανά σελίδα της εργασίας, έχουν αντληθεί από το διαδίκτυο.
σελίδα 7^η:

(I):<http://www.ministryofjustice.gr/modules.php?op=modload&name=OrganosiDik&file=page2>

σελίδα 11^η:

(II):<http://www.ministryofjustice.gr/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=130>

σελίδα 23^η:

(III): http://www.eca.eu.int/cooperation/history/cooperation_history_index_el.htm

σελίδα 26^η:

(IV): <http://www.parliament.gr/enhmerwsh/details.asp?textID=9000426>

10.

(1): Ιστορική εξέλιξις του θεσμού των Ελεγκτικών Συνεδρίων Ελλάδος και Γαλλίας,
Ελεγκτικό Συνέδριο,
Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα 1993,
σ. 43-9,83-96,111-9,125-35,145-57.

(2): Κράτος και Δικαιοσύνη, Το Δημόσιο Χρήμα υπό έλεγχο, Η νομολογία του Ελεγκτικού
Συνεδρίου,
Ιωάννη Δ.Σαρμά,
εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2003,
σ. XI-XIV,1-25,397-9.

(3): Στοιχεία Δημοσιονομικού Δικαίου. Προϋπολογισμός- Ελεγκτικό Συνέδριο, Δημόσια
Οικονομικά της Ευρώπης,
Νικ.Μπάρμπα,
εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσ/νίκη 2002,
σ. 119-131,142-7.

(4): Το Ελεγκτικό Συνέδριο και οι σχέσεις του με τη βουλή, την Κυβέρνηση και την κοινωνία,
επιμ. Νικ.Μηλιώνη,
Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα 2002,
σ. 14-22,36-45,53-117.

(5): Συνταγματικό δίκαιο, Εισαγωγή-Οργανωτικό μέρος,
Αθανασίου Γ.Ράικου,
τόμος Α', τεύχος γ',

- εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1991,
σ. 89-96,207-9.
- (6): Διοικητικό Δικονομικό Δίκαιο,
Π.Δ.Δαγτόγλου,
εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1994,
σ. 204-9.
- (7): Οι δικαιοδοσίες του Ελεγκτικού Συνεδρίου και η συμβολή του στους θεσμούς,
Ελεγκτικό Συνέδριο,
επιμ. Νικ.Μηλιώνη,
Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα 1998,
σ. 13-21,29-65,77-97.
- (8): Γενικό Διοικητικό Δίκαιο,
Π.Δ.Δαγτόγλου,
εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1997,
σ. 496-9,505,536-7,870-1.
- (9): Ο θεσμικός ρόλος του Ελεγκτικού Συνεδρίου,
Νικ.Αλ.Μηλιώνη,
εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2002,
σ. 90-102,231-40,251-8,322-6,396-409,424-9,450-9,473-486.
- (10): Το αναθεωρητικό κεκτημένο. Το συνταγματικό φαινόμενο στον 21^ο αιώνα και η εισφορά
της αναθεώρησης του 2001,
Ευάγγελου Βενιζέλου,
εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2001,
σ. 360.
- (11): Το Σύνταγμα του 1975/1986/2001. Το κείμενο του αναθεωρημένου Συντάγματος-
Εισαγωγή-Ευρετήριο,
Ευάγγελου Βενιζέλου,
εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, 2001,
σ. 6-7,88-9,208-9.
- (12): Συνταγματικό Δίκαιο,
Κώστα Γ.Μαυριά,
εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2004,
σ. 263-4,292-300,514,566,682704,710-1,722-5.
- (13): Νέες κατευθύνσεις στον έλεγχο και τη νομολογία του ελληνικού Ελεγκτικού Συνεδρίου
σύμφωνα με τα σύγχρονα πρότυπα,
επιμ.Νικ.Αλ.Μηλιώνη,
Εθνικό Τυπογραφείο, Αθήνα-Κομοτηνή 2002,
σ. 27-36,45-54.
- (14): Δικαστικός έλεγχος της συνταγματικότητας των νόμων: Ειδικά θέματα Δημοσίου δικαίου Ι,

Βασιλείου Σκουρή, Ευάγγελου Βενιζέλου,
εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1985,
σ. 61-8.

(15): Οργάνωση και λειτουργία του κράτους, Παραδόσεις συνταγματικού δικαίου,
Ανδρέα Γ.Δημητρόπουλου,
Τόμος Β',
Θ' έκδοση, Αθήνα 2001,
σ. 797.

(16): Διαφάνεια και ανεξαρτησία στον έλεγχο του δημοσίου χρήματος, ΤΙΜΗΤΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ για
τα 170 χρόνια του Ελεγκτικού Συνεδρίου,
εκδ. Αντ.Ν.Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 2004,
σ. 21-6,35-50,65-70,273-80,321-34,962-95.